

Værdifulde kulturmiljøer i Københavns Amt 2005

KØBENHAVNS AMT

Forfattere

Cand.mag. Ulla Schärfe, Kroppedal

Cand.mag. Astrid Bjerg Caspersen, Kroppedal

Redaktion

Peter Sørenius

Museumsinspektør, leder af Afdeling for Nyere tid

KROPPEDAL

Omslagets layout og grafisk tilrettelæggelse

Arndal K grafisk

Omslagets illustrationer

Forside fra højre mod venstre/

1. Græsning på Saltholm; fot.: Kenneth Paulmann, Kroppedal
2. Udsiktslandskab ved Smørumovre; fot.: Peter Sørenius, Kroppedal
3. Ænder på Hovedgaden i St. Magleby; fot.: Københavns Amt
4. Næsseslottet set over Lillekalv; fot.: Niels Peter Stilling, Søllerød Museum

Bagside fra højre mod venstre/

1. Pilemøllevej; fot.: Peter Sørenius, Kroppedal
2. Snoet vejforløb mod landsbyen Soderup; fot.: Københavns Amt
3. Brede Værk/ Brede Museet; fot.: Københavns Amt
4. Københavns nyere Befæstning – Vestvolden, M3 og udfletning ved Roskildevej; fot.: Ole Malling

Indhold

Indledning	3
Kulturmiljøernes behandling i rapporten	5
Oversigt over de 13 kulturmiljøer	9
 Nordeggen	 11
Kulturmiljøet Jægersborg Dyrehave	13
Kulturmiljøet Ermelunden	17
Kulturmiljøet Frederiksdal	21
Kulturmiljøet Næsseslottet og Kaningården	25
Kulturmiljøet Mølleådal	29
Kulturmiljøet Fæstningskanalen	33
 Nordvesteggen	 37
Kulturmiljøet Edelgave	39
Kulturmiljøet Smørumovre	43
 Vesteggen	 47
Kulturmiljøet Lille Vejleå	49
Kulturmiljøet Pile Mølle	55
 Amager	 59
St. Magleby	61
Kulturmiljøet Saltholm	65
 Nedklassificering af kulturmiljøudpegning Regionsplan 2001	 69
Kulturmiljøet Tranegilde	69
 Tilføjelser til kultur-miljøudpegningen Regionplan 2001	 73
Kulturmiljøet Soderup	75
Kulturmiljøet Vestvolden	79
Sammenfatning og perspektivering	83
Litteraturliste	86

Indledning

Nærværende rapport er en kulturhistorisk redegørelse for 13 kulturmiljøer i Københavns Amt udpeget i Regionplan 2001. Rapporten blev i første version udarbejdet ultimo 2003 på baggrund af Regionplan 2001. Regionplan 2005 fra Hovedstadens Udviklingsråd (HUR) blev vedtaget den 25. oktober 2005. Regionplan 2005 er den sidste samlede regionplan for hovedstadsområdet. Efter strukturreformen bliver regionplanen til et landsplandirektiv, og kommunerne og staten tager over (<http://regionplan.hur.dk/>).

Nærværende rapportens primære formål er at redegøre for de 13 kulturmiljøer udpeget i Regionplan 2001. Redaktionen har således bibeholdt strukturen fra rapporten i 2003, men ændringer fra Regionplan 2001 til Regionplan 2005 er så vidt muligt inkorporeret i rapporten. Rapporten er således en revideret udgave af den oprindelige rapport fra 2003.

Indledningsvis vil rapportens formål kort blive skitseret, dernæst følger en vurdering af begrebet kulturmiljø samt de metodiske overvejelser, der ligger til grund for rapporten. Det følgende afsnit er en beskrivelse af, hvordan de udpegede kulturmiljøer er blevet behandlet. Derefter vil der være en oversigt over de 13 udpegede kulturmiljøer, som efterfølges af en grundig redegørelse for hvert enkelt af de 13 kulturmiljøer. Rapporten afsluttes med en kort sammenfatning samt en perspektivering med forslag til det videre arbejde med kulturmiljøer i Københavns Amt.

Formål

Rapporten er en kulturhistorisk redegørelse for 13 kulturmiljøer, som blev udpeget i Regionplan 2001. I »Kulturhistorien i planlægningen 2001« fremgår det at:

Der vil i løbet af planperioden (2001-2005 red.) blive redegjort nærmere for kulturmiljøernes kulturhistoriske værdier, hvad der truer disse værdier, og hvilke virkemidler der er behov for at tage i anvendelse for at sikre dem (Regionplan 2001 for Københavns Amt, understregning red.).

Det er med udgangspunkt i de allerede udpegede kulturmiljøer fra 2001, at denne rapport tager sit afsæt. Den kulturhistoriske redegørelse er et ønske om at skabe en bevidstgørelse og en uddybning af kulturmiljøernes kulturhistoriske værdier. En vurdering af hvilke trusler kulturmiljøerne er udsat og/eller kan udsættes for? Og hvilke tiltag amt, region og kommune bør tage for ikke at miste de kulturhistoriske værdier og kvaliteter, som de enkelte kulturmiljøer indeholder og udtrykker.

Rapporten er tænkt som et redskab til hjælp i Københavns Amts forvaltning og planlægning samt i de enkelte kommuner og for dets borgere. Rapporten er udarbejdet i samarbejde med Københavns Amt, Ole Thun og leder af Afdeling for Nyere tid på Kroppedal, Peter Sørensen.

Diskussion af begrebet kulturmiljø

Kulturmiljøbegrebet blev første gang italesat i en kronik i Politiken d. 13. juli 1994 af daværende miljøminister Svend Auken. Kultur og miljø skulle ikke længere ses som to adskilte enheder, men som dele af en helhed. Kulturmiljøbegrebet blev langsomt et anerkendt politisk begreb og et vigtigt emne i diskussionen om miljø og kultur i relation til forvaltning og planlægning i amter og kommuner.

Formålet var og er at sikre kulturmiljøer i højere grad, så borgere i fremtiden kan opleve de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøerne i det åbne land.

I »Regionplanlægningen 2001 for Københavns Amt« er der for første gang udpegninger af kulturmiljø. Kulturmiljøbegrebet kan ses som et ekstra supplement og et ekstra lag oven på det allerede eksisterende begreb: kulturhistoriske interesseområder.

I den statslige udmelding til Regionplanrevision 2001 betegnes et kulturmiljø som:

... et geografisk afgrænset område, som ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk ved den samfundsmæssige udvikling (Regionplanlægningen 2001 for Københavns Amt:118).

Endvidere står der:

- *At kulturmiljøudpegningen så vidt muligt bør dække tidsdybden fra fortid til nutid og bredden i befolkningens historie,*
- *At kulturmiljøudpegningerne bør foretages på baggrund af ny viden og revurdering af den hidtidige planlægning, og i samspil med forvaltningen af de øvrige sektorer i det åbne land, og*
- *At kulturmiljøudpegningerne bør angives på kort (ibid.118).*

Nærværende rapport har så vidt muligt lagt sig op ad samme definition, da den skal gøre rede for allerede udpegede kulturmiljøer, som er blevet udvalgt på baggrund af ovenstående definition. Det fremgår af rapporter fra øvrige amter, at ovenstående definition anvendes i arbejdet med planlægningen.

I princippet kan alt menneskeskabt i landskabet være kulturmiljø. Udfordringen består derfor i at finde frem til de miljøer, som er bevaringsværdige, det vil sige, at de indeholder nogle særlige kvaliteter og værdier, som er så betydningsfulde, at de skal bevares og føres med videre i udviklingen.

Fire nøgleord som ofte går igen i diskussion om kulturmiljøer er: *helhed, struktur, oprindelighed og kulturhistorisk værdi*. Disse fire nøgleord er centrale i vurderingen af, om et område indeholder de værdier og kvaliteter, der gør, at det kan karakteriseres som et kulturmiljø. Det fremgår af Regionplan 2005, at formålet, med at udpege kulturhistoriske interesseområder, er *at bevare regionens kulturspor og kulturmiljøer, så det er muligt for os alle at opleve tidligere tiders bosættninger, erhverv og levevilkår, men også at forstå deres sammenhænge med naturgrundlaget* (<http://regionplan.hur.dk>).

Det handler om et samspil mellem miljø og kultur, som tilsammen udgør en helhed. I modsætning til tidligere hvor enkelte elementer blev udpeget uden hensyn til dets samspil med området. I kulturmiljøet skal der også være en oprindelig struktur til stede uden fremmedelementer, der bryder strukturen. Kulturmiljøet skal desuden udtrykke én eller flere kulturhistoriske værdier, som afspejler vor samfundsudvikling. Alle fire nøgleord er utrolig komplekse og subjektive. Det handler derfor om at udpege et kulturmiljø, der indeholder nogle fælles kollektive træk, der grundlæggende har påvirket og ændret den danske samfundsudvikling, og som vi i dag kan lære af og gøre aktiv brug af i vores hverdag.

I rapportens perspektivering gives en kort diskussion af begrebet kulturmiljø ved udgangen af 2005.

Metodeovervejelser

Tidsrammen for behandling af de 13 kulturmiljøer og udarbejdelse af rapporten har været fra starten af november til slutningen af december 2003 i alt 6 uger. De første to uger blev brugt til at sætte sig ind i litteratur på området. Specielt »Kulturhistorisk oversigt fra Københavns Amt – nyere tid«, »Kulturmiljø – mellem forskning og politisk praksis«

og diverse pilotprojekter og redegørelser fra Københavns Amt og øvrige amter har været til inspiration for rapporten. Desuden blev Københavns Amts område og kulturmiljøer udforsket i bil og til fods. Dette gav muligheden for at få en oplevelse af Københavns Amt i sin helhed med fokus på kulturmiljøerne. Ønsket var fra starten at være opmærksomme på ændringer i nuværende udpegede kulturmiljøer samt give forslag til nye udpegninger i Regionplan 2005.

Ole Thun fra Københavns Amt og museumsinspektør Peter Sørenius, leder af Afdeling for Nyere tid på Kroppedal, har begge bidraget med deres viden på området.

Det kunne have været ønskeligt i højere grad at inddrage lokalmuseer og arkiver. De kulturhistoriske institutioner har et indgående kulturhistorisk kendskab til deres lokal-område, hvor kulturmiljøerne er blevet udpeget. Desuden kunne det have været relevant og udbytterigt at interviewe borgere og interesseorganisationer, som aktivt anvender og engagerer sig i de enkelte kulturmiljøer. De kunne have bidraget med et mere alsidigt og anderledes indblik i problematikker i de enkelte kulturmiljøer. Det har pga. den begrænsede tidsramme desværre ikke været muligt. Endeligt har der været afsat midler til gennemskrivning og opdatering af rapporten ultimo 2005.

Afgrænsning i forhold til rapporten

Rapporten behandler i alt de 13 udpegede kulturmiljøer inden for Københavns Amt på baggrund af Regionplan 2001 (se desuden nedenfor »Formål« og »Oversigt over de 13 kulturmiljøer«).

Kulturhistoriske interesseområder, kirker med beskyttelseszoner, landsbyer af kulturhistorisk interesse, historiske vejstrækninger og landsbyer i øvrigt er 6 kategorier, der ikke er behandlet her. Alle 6 kategorier har dog en nævneværdig betydning, når Københavns Amt og kommuner planlægger infrastruktur, erhvervs-, bolig- og rekreative områder. Det er kun såfremt, at ovennævnte kategorier indgår i et kulturmiljø, at de har fået en dybtgående behandling. Det vil i fremtiden være ønskeligt og væsentligt, at også disse kategorier får en specifik og dybtgående behandling i lighed med kulturmiljøerne i nærværende rapport.

Kulturmiljøernes behandling i rapporten

De enkelte kulturmiljøer er blevet anskuet ud fra tre tematikker, *kulturhistoriske værdier, sårbarheder og trusler* samt *virkemidler og tiltag*. Derudover er hvert enkelt af de 13 kulturmiljøer blevet indtegnet på kortstørrelse 1:25.000. Nedenfor uddybes hvorledes de tre tematikker er anvendt i redegørelsen.

Kulturhistoriske værdier

I diskussionen af kulturhistoriske værdier har vi ladet os inspirere af antologien »Kulturmiljø – mellem forskning og politisk praksis« og særligt af artiklen »Kulturlandskabet – definition, bevaringsideologi og -politik« af Erland Porsmose (Carlberg og Christensen: 2003). Desuden har kulturmiljøprojekter i øvrige amter været anvendt til inspiration (se i øvrigt litteraturliste).

Erland Porsmose mener, at værdisætning er et subjektivt fænomen, men at det er muligt at nå frem til en samfundsmæssig konsensus, hvor vurderingen baserer sig på grundlæggende fællesværdier.

Erland Porsmose oplister derefter fire kategorier for bevaringsværdier:

1. **Relikt værdi.** Kulturmiljøet betragtes her som et levn i forhold til sin oprindelige anlægsstruktur. Værdierne er autenticitet, bevaringstilstand, repræsentativitet, sjældenhed. Kort sagt nutid vurderet på fortids præmisser.
2. **Fortælle værdi.** Lokalitetens evne til at anskueliggøre f.eks. historiske, sociale og økonomiske forhold, "Her skete det", ofte baseret på en mangfoldighed af forskellige levn fra forskellige tider.
3. **Æstetisk værdi.** Lokalitetens kunsthistoriske værdi, den umiddelbare oplevelse af skønhed, landskabsudtryk, arkitektur.
4. **Biotop værdi.** Lokalitetens naturindhold, den biologiske mangfoldighed og sjældenhed. (Carlberg og Christensen: 2003:79, (red. fed understregning)).

I arbejdet med det enkelte kulturmiljø er ovenstående fire kategorier fundet anvendelige. Kategorierne er blevet brugt som et redskab til at analysere kulturmiljøet. Samtlige 13 kulturmiljøer må siges at indeholde elementer af alle fire værdikategorier. Særligt de tre første værdikategorier er blevet brugt i diskussionen om kulturmiljøernes kulturhistoriske værdi.

Når man udvælger kriterier, som f.eks. disse, er der altid en risiko for at blive blind for andre kulturhistoriske værdier, som kulturmiljøet også indeholder. Samtidig er der fare for, at kulturmiljøet lukkes fast i en bestemt kulturhistorisk værdiidentitet. Det har været vigtigt at forholde sig åbent over for kulturmiljøets andre mulige kulturhistoriske værdier, hvilket ovenstående fire kategorier muliggør.

Kulturmiljøerne præsenteres ud fra temaer, der placerer kulturmiljøet i forhold til den historie kulturmiljøet repræsenterer. Kulturmiljøerne defineres udfra, hvad de repræsenterer i relation til den samfundsmæssige udvikling, tidsdybden fra fortid til nutid og bredden i befolkningens historie.

Kulturmiljøets placering i landskabet har også en væsentlig betydning. Det er f.eks. ikke tilfældigt, at områderne udpeget i Nordeggen er præget af slotte, jagtområder og landsteder, mens kulturmiljøet i Vesteggen er et herregårdslandskab med landsby og husmandssteder. Denne fordeling af kulturmiljøernes temaer afspejler nemlig egnenes særlige karakter.

Det enkelte kulturmiljø repræsenterer således en fælles kollektiv fortælling og vidner om en kulturhistorisk forståelse af Danmarks samfundsudvikling. Derudover er det vigtigt at tilføje, at det enkelte menneske altid vil have supplerende subjektive værdier at tillægge kulturmiljøet. Det kan f.eks. tænkes, at interesseorganisationer og borgere føler, at kulturmiljøet repræsenterer andre værdier. Det er derfor vigtigt for det videre arbejde med kulturmiljøer, at Københavns Amt og dets kommuner går i dialog med hinanden og med borgerne, så vi sikrer alle kulturmiljøets kulturhistoriske værdier i fremtiden.

Sårbarhed og trusler

En del af formålet med denne rapport er at pege på kulturmiljøernes tilstand. Et kulturmiljøes bevaringstilstand afhænger dels af, at helheden i miljøet bevares dels af, at de enkelte kulturhistoriske elementer bevares. Det betyder eksempelvis at et herregårdslandskab, der skal gennemskares af en motorvej, er truet, fordi kulturmiljøets helhedsværdi brydes. Helhedsværdien ligger netop i, at herregårdens jorder ligger i forlængelse af herregården. Det betyder også, at kulturmiljøets enkelte elements bevaringstilstand er betydningsfuld for helhedsværdien. Bliver landsbyens udskiftningssystemer i de omkringliggende jorder bebygget som parcelhuskvarterer, mister kulturmiljøet et kulturhistorisk element.

Landsbyen vil stå tilbage som et enkeltstående levn, der ikke gengiver et helhedsbillede. Der må således tages højde for såvel helheden som for de enkeltstående kulturhistoriske elementer i kulturmiljøet.

I gennemgangen af kulturmiljøerne i rapporten beskrives, hvad der truer deres nuværende værdier. I hver enkel gennemgang oplistes en række generelle sårbarheder og trusler i forhold til den pågældende *type* kulturmiljø. I nogle tilfælde tilføjes ligeledes eksempler på sårbarheder og trusler, der er aktuelle for det *konkrete* kulturmiljø.

De sårbarheder og trusler mod kulturmiljøet, der nævnes, indikerer, hvad, der evt. kan gøres for at komme disse i forkøbet.

Virkemidler og tiltag

I tilfælde hvor kulturmiljøet er truet, må man iværksætte de nødvendige virkemidler og tiltag. Disse afhænger selvfølgelig af truslens art og kan således ikke beskrives generelt. Rapporten kommer alligevel med et bud på, hvordan man kan komme visse trusler i forkøbet. Nedenfor gennemgås to centrale forslag til virkemidler, der implicerer inddragelse af borgere, men også samarbejde mellem kommuner og borgere.

1. Aktiv anvendelse af et kulturmiljø sikrer, at det forbliver levende. Et område dør ikke hen og bliver ikke glemt, hvis mennesker gør brug af det i deres dagligdag eller i fritiden. Der vil antageligt være en øget opmærksomhed omkring evt. ændringer i kulturmiljøet og et ønske om bevarelse af de kulturhistoriske værdier.

2. Et andet virksomt middel er offentlig oplysning om kulturmiljøernes kulturhistoriske værdier. Oplysning kan virke som middel til større historisk selvforståelse i forhold til det kulturlandskab, vi bebor, og på den måde fremme omsorgen for de kulturhistoriske værdier omkring os. Det kan måske medføre, at vi i fremtiden oftere vil se gårde, der ombygges med respekt for den oprindelige byggeskik, og således vil en typisk trussel mod landsbyerne formindskes. Oplysning og bevidstgørelse om de kulturhistoriske værdier kræver, at de ansvarlige instanser, kommuner, regioner og amter aktivt går i dialog med hinanden og borgeren.

Kortlægning

Hvert enkelt kulturmiljø er blevet visualiseret på et kort, så der på den måde tydeligt kan skabes et visuelt indtryk af området. I nogle tilfælde afgrænses kulturmiljøet 'naturligt' af f.eks. landskabets grænser som veje, åer, enge eller levende hegn. I andre tilfælde indtages eller udelades områder eller elementer mere bevidst pga. en kommune eller amtsgrænse. En afgrænsning af et kulturmiljø medfører altid til- og fravalg. Valg der i sidste ende har konsekvens for kulturmiljøets udtryk og dets omegn i den videre planlægning.

Nordegnen

- Jægersborg Dyrehave
- Frederiksdal
- Næsseslottet og Kaningården
- Mølleådal
- Fæstningskanalen
- Ermelunden

Nordvestegnen

- Edelgave
- Smørumovre

Vestegnen

- Lille Vejleå – Thorsbro Vandværk, Torslunde, Benzonsdal, Barfredshøj og Stærkende Huse
- Pile Mølle

Amager

- St. Magleby
- Saltholm

Kulturmiljø eller ikke kulturmiljø?

- Tranegilde

Tilføjelser til kulturmiljøudpegningen i Regionplan 2001

- Soderup
- Vestvolden

Oversigt over de 13 kulturmiljøer

De 13 kulturmiljøer er blevet inddelt under den egn, som de indgår i amtet. Kulturmiljøet er betegnet med et stednavn, som beskriver det ud fra dets helhed. Der er samtidig blevet lagt vægt på, at kulturmiljøets værdier og kvaliteter skal beskrives ud fra et eller flere temaer, som bedst beskriver kulturmiljøets kulturhistoriske værdier.

Nordegnen

- Jægersborg Dyrehave
- Ermelunden
- Frederiksdal
- Næsseslottet og Kaningården
- Mølleådal
- Fæstningskanalen

Kulturmiljøet Jægersborg Dyrehave

Jægersborg Dyrehave liggende i Lyngby – Taarbæk Kommune er i Regionplan 2001 udpeget som kulturmiljø. Skovarealet fremstår som en helhed, hvor strukturerne ikke brydes, de åbne vidder med udsigten til Øresund og skoven med dyrelivet symboliserer den dag i dag enevældens jagtområde og folkeliv.

Geografisk afgrænsning

Jægersborg Dyrehave afgrænses mod nord af Jægersborg Hegn, mod øst af kystbanen, mod syd af Ermelunden og mod vest af de tre porte fra syd mod nord af Fortunport, Vestport og hjortekærporten.

Kulturhistorisk tilbageblik

I 1669 lod Frederik den Tredje (1648-70) et større skovområde indhegne fra og med Ermelunden op til omkring Taarbæk. I 1670 lod Christian den Femte (1670-99) indhegne,

det der i dag kendes som Jægersborg Dyrehave og Jægersborg Hegn til jagtformål. Landsbyen Stokkerup blev ved den lejlighed nedlagt. Jægersborg Dyrehave blev åbnet for offentligheden i 1756 og har siden da været udflugtssted for folk og anvendt til fritid og fest.

Kulturhistoriske værdier

Jægersborg Dyrehave dækker et skov- og naturområde, hvor de enkelte kulturhistoriske elementer med eksempelvis Eremitageslottet, alléerne, portene osv. tilsammen giver en helhedsoplevelse af et kulturmiljø med unikke kulturhistoriske værdier. Der vil nedenfor blive fremhævet to centrale kulturhistoriske værdier som argument for, at Jægersborg Dyrehave i dag vurderes som kulturmiljø.

Enevældens skov- og jagtområde

Jægersborg Dyrehave vidner om enevældens kongemagt og dens besiddelse af skov til jagtformål. Gadekæret og de få spor af de højrýggede agre vest for Eremitageslottet vidner om, at der før indhegningen af Jægersborg Dyrehave i 1670 lå en landsby kaldet Stokkerup. Christian den Femte lod landsbyen fjerne i ønsket om at få sig et større jagtterræn. De tiloversblevne spor af Stokkerup landsby kan derfor berette om særlige sider af enevælden.

Skoven blev anlagt til parforcejagt. Jagten foregik ved, at et større antal hunde fulgte sporet af en kronhjort, og derefter fulgte rytterne. Efter to til fire timer blev det jagede dyr indhentet af hundene, som holdt det fast. Kongen eller hans æresgæst kunne derefter stige af hesten og dræbe byttet med et kort jagtsværd.

Eremitageslottet blev opført for Christian den Sjette i 1736 til hvilestunder under de anstrengende jagter. Jagtslottet er opført af hofbygmester Lauritz de Thurah (1706-59). Slottets facade prydes af mytologiske figurer med bl.a. Diana, jagtens gudinde.

I sin helhed er Jægersborg Dyrehave et unikt eksemplar på kongens besiddelse af skov- og naturområde til jagtterræn. Anlæggelsen af området til parforcejagt med veje, som mødes i et samlet punkt, giver Jægersborg Dyrehave et karakteristisk særpræg. Et sær-

Eremitagesletten med Eremitageslottet i billedets mellemgrund. I baggrunden anes Taarbæk og syd for liggende bebyggelse langs Øresundskysten. Fot.: Ole Malling.

præg af væsentlig kulturhistorisk værdi, som den besøgende stadig kan opleve på sin vandring i skoven.

Folkeliv

Jægersborg Dyrehave blev åbnet for offentligheden i 1756, men området omkring Kirsten Pils Kilde var allerede i slutningen af 1500-årene et yndet valfartssted for folket. Tilstrømning af folk medførte senere forlystelsesparken Dyrehavsbakken, og i løbet af de sidste 150 år er bebyggelserne skiftet fra telte til faste bygninger. Desuden er der en række traktørsteder bl.a. Peter Lieps Hus og Kildeøen vest for Bakken. Denne del af Jægersborg Dyrehave er med til at skabe kontrast til enevælden og jagtterrænet for de privilegerede.

I dag summer stedet fortsat af folkeliv og er et meget anvendt udflugtssted. Det er en oplevelse at gå tur, cykle eller ride i skoven, se på dyreliv og fra visse punkter at kunne skue udover Øresund.

Sårbarhed og trusler

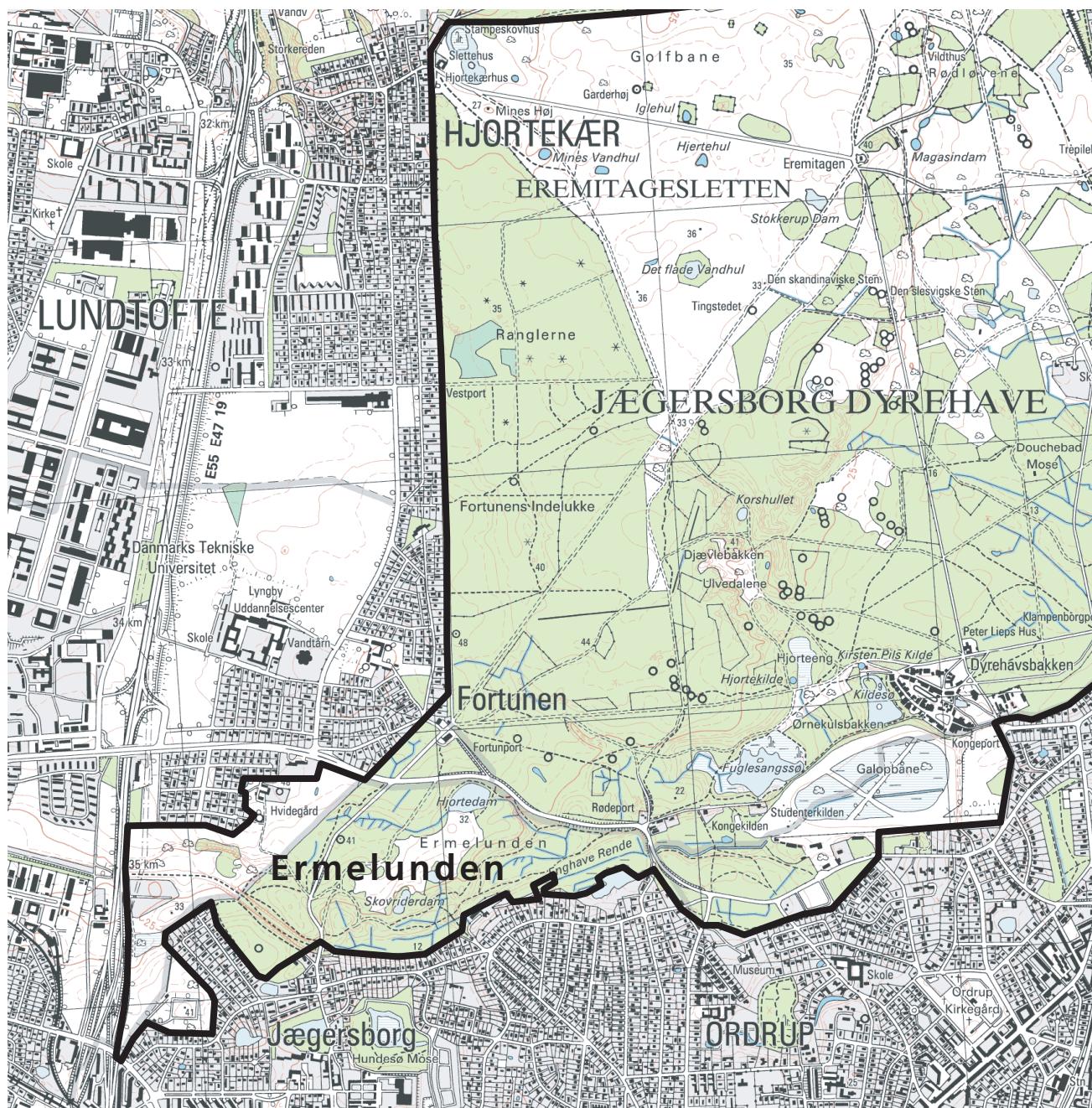
- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med de originale bygninger i Jægersborg Dyrehave.
- Manglende pleje eller sløjfning af alléer, stier og øvrige til Dyrehavens hørende anlæg.
- Byggeri og anlæg uden for den nuværende bebyggelsesstruktur, som ikke vil harmonere med byggetradition, der vil ødelægge de særlige og karakteristiske kulturhistoriske træk.
- Skovrejsning i eller tilgroning af områder, der kan hindre udsynet til det åbne landskab, der er med til at karakterisere datidens enevælde og kongemagt.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og skovgærder, idet de tegner skovens grænser. Her tænkes især på vedligeholdelse af det traditionelle hegnsmateriale, der er oprindeligt og karakteristisk for Jægersborg Dyrehave.
- Rydning af gammel fredskov.
- Større terrænændringer.
- Ophør af skovdrift.

Virkemidler og tiltag

Jægersborg Dyrehave anvendes i dag af offentligheden til rekreations- og fritidsformål. Det kan være gavnligt for et kulturmiljøes bevarelse, at det anvendes af offentligheden. Når borgere aktivt anvender et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare det. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udforme offentlig oplysning, og at amt, region og kommuner samarbejder med borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet Jægersborg Dyrehave.

Der er i dag især tre elementer i Jægersborg Dyrehave, som er sløret eller næsten ikke eksisterende. Det drejer sig om hellekisten, dyrehavestillingerne og landsbyen Stokkerup. Det bør overvejes, hvad der kan gøres med hensyn til de tre ovennævnte kulturhistoriske elementer, så de atter bliver synlige. Her bør overvejes, hvilke konsekvenser disse tiltag vil have i forhold til helhedsindtrykket og de allerede eksisterende kulturhistoriske værdier i Jægersborg Dyrehave.

Kulturmiljøet Ermelunden

Ermelunden ligger i Gentofte Kommune og er i Regionplan 2001 udpeget som kulturmiljø. Området fremstår som et samlet natur- og skovområde. Kulturhistorisk repræsenterer området enevældens jagtområde og Danmarks militære kulturlandskab.

Geografisk afgrænsning

Ermelunden afgrænses mod nord af Jægersborg Dyrehave, mod øst af Klampenborg ved Kongeporten og i syd af Jægersborg bygrænse og Ordrup bygrænse. I vest grænser Ermelunden op til Hvidegård i Lyngby-Taarbæk Kommune.

Kulturhistorisk tilbageblik

Ermelunden kan dateres til 1200-tallet. I 1669 lod Frederik den Tredje (1648-70) et større område grænsende op til Taarbæk, indhegne. Allerede året efter lod Christian den Femte

(1670-99) hele det område, som i dag kendes som Jægersborg Dyrehave og Jægersborg Hegn indhegne til jagtformål.

Ermelunden blev i slutningen af 1800-tallet en del af befæstningsanlægget kaldet »Oversvømmelsen«. Inden for kulturmiljøet eksisterer der fire ud af i alt otte dæmninger; resten er forsvundet i det senere anlægsarbejde (se desuden ovenstående redegørelse for kulturmiljøet Jægersborg Dyrehave og kulturmiljøet Fæstningskanalen).

Kulturhistoriske værdier

Ermelunden er et natur- og skovareal, der udgør en sammenhængende struktur og helhed. Der vil nedenfor blive fremhævet to centrale kulturhistoriske værdier, der ligger til grund for, at Ermelunden er udpeget som et kulturmiljø.

Skov- og jagtområde

Ermelunden støder op til Dyrehaven. De to kulturmiljøers kulturhistorie er derfor tæt sammenvævet. Siden 1200-tallet har skovområdet Ermelunden været indhegnet. Det menes, at området allerede da blev anvendt til jagt. Senere lader henholdsvis Frederik den Tredje i 1669 og Christian den Femte i 1670 et større område indhegne, nemlig det der i dag kendes som Jægersborg Dyrehave og Jægersborg Hegn. Herefter blev hele området anvendt af kongen (Christian den Femte) som jagtterræn.

Det militære kulturlandskab

Ermelunden vidner om Danmarks militære forsvar og ønsket om udadtil at vise sin suverænitæt som nationalstat. Denne kulturhistoriske værdi er den anden væsentlige årsag til, at Ermelunden er udpeget som kulturmiljø. I slutningen af 1800-tallet bygges en række befæstningsværker omkring København, som led i det militære forsvar mod eventuel invasion af København. Ermelunden er en central del af komplekset fæstningskanalen/oversvømmelsen som strækker sig fra Furesøen til Ermelunden. Systemet bestod i at sætte et dalstrøg, der strækker sig fra Ermelunden til Klampenborg, under vand, deraf

*Ermelunden
Fot.: Ulla Schärfe
2003, Kroppedal.*

navnet »oversvømmelsen«. For at kontrollere dette vandsystem opførtes en række dæmninger på tværs af dalen, og dæmningerne blev beskyttet af dæmningsbatterier. Der var i alt otte dæmninger i Ermelunden, hvoraf fire er bevaret.

Ermelunden, som kulturmiljø, vidner således også om den militære forsvarsmagts kulturhistorie og en manifestering af Danmark som en suveræn nationalstat.

Sårbarhed og trusler

- Yderligere bebyggelse og større tekniske anlæg i området idet det forringer oplevelsen af kulturmiljøet Ermelunden.
- Manglende pleje eller sløjfning af skov, stier og øvrige anlæg i Ermelunden.
- Skovrejsning i eller tilgroning af områder, der kan sløre helhedsoplevelsen.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og skovgærder, idet de tegner skovens grænser.
- Rydning af fredskov.
- Større terrænændringer.
- Ophør af skovdrift.

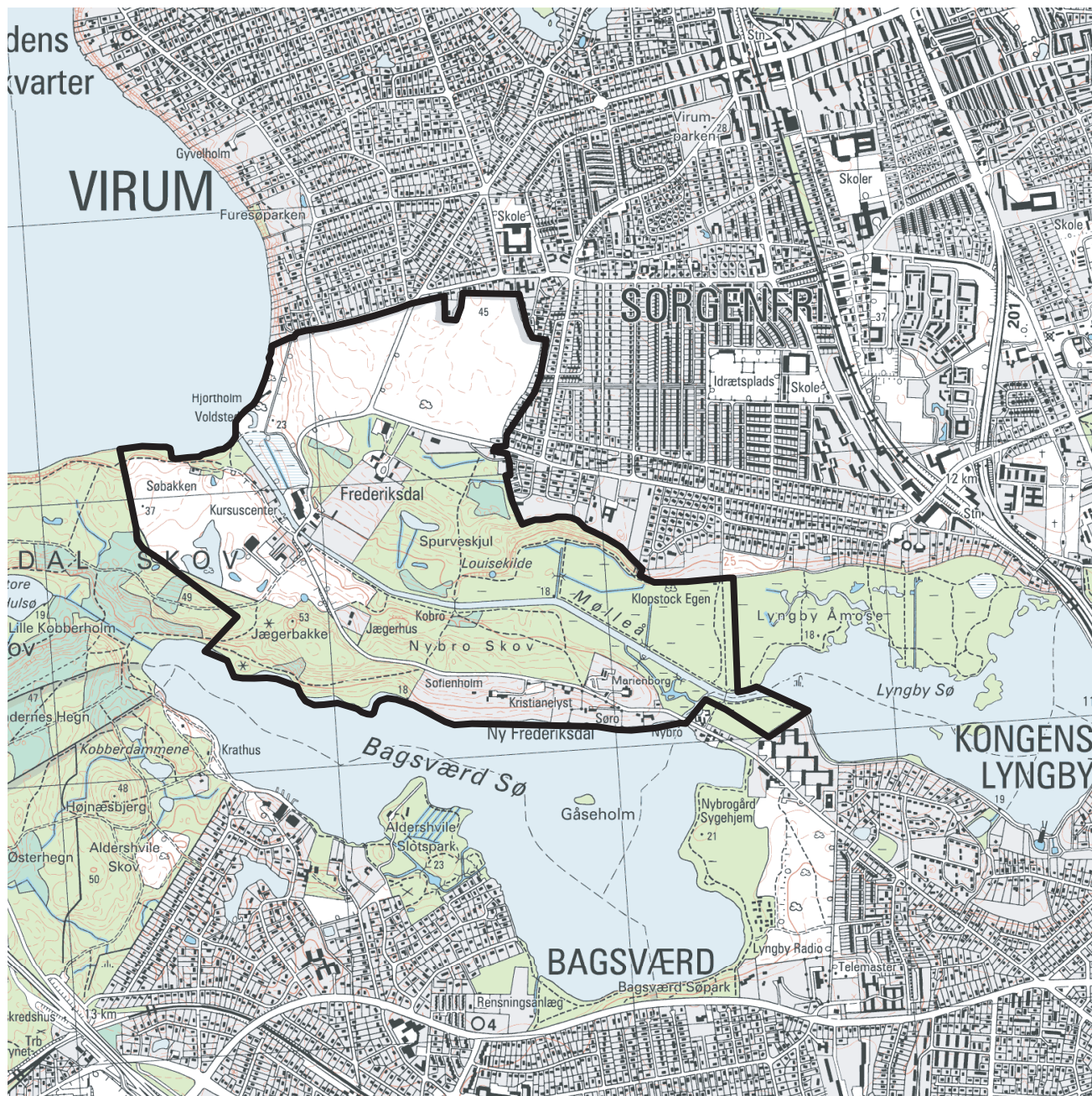
Manglende pleje, vejanlæg eller nedrivning kan sløre eller ødelægge kulturmiljøets kulturhistoriske værdi.

Virkemidler og tiltag

Der er i dag kun bevaret fire af de oprindeligt otte dæmninger i Ermelunden. Det ville være ønskeligt, at der i fremtiden blev arbejdet for at bevare og beskytte dæmningerne på den mest hensigtsmæssige måde. Dæmningerne repræsenterer væsentlig kulturhistorisk værdi i kulturmiljøet.

Ermelunden anvendes i dag af offentligheden til rekreative- og fritidsformål. Det kan være gavnligt for bevaring af et kulturmiljø, at det anvendes af offentligheden. Når borgere aktivt anvender et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare området. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udforme offentlig oplysning, og at amt, region og kommuner samarbejder med borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet.

Kulturmiljøet Frederiksdal

Frederiksdal er udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001. Frederiksdal ligger i den vestligste del af Lyngby-Taarbæk Kommune. Med Frederiksdal Slot og landstederne Sophienholm, Christianelyst og Marienborg, karakteriseres kulturmiljøet som et »landstedslandskab«.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøets afgrænses mod nord langs bygrænsen til Virum og Sorgenfri. Ved Mølleåens udmunding i Lyngby Sø afgrænses det mod øst, og således er søbredden ved Lyngby Sø og Lyngby Åmose ikke en del af det udpegede kulturmiljø. Mod syd afgrænses det af Bagsværd Sø og mod vest af Furesøen og Frederiksdal Skov, »Storskoven«. Gennem Frederiksdal løber dele af Mølleåen (se desuden redegørelsen for kulturmiljøet Mølleådalen nedenfor).

*Bådudlejning ved
Frederiksdal
Fot.: Københavns Amt.*

Kulturhistorisk tilbageblik

Kulturmiljøet Frederiksdal repræsenterer kulturhistorie fra flere tidsperioder. Møllestedet Frederiksdal har en reliktværdi, der stammer helt tilbage fra middelalderen. I samspil med hulveje fra Frederiksdal Skov ned til Mølleåen rummer møllestedet væsentlig kulturhistorie og kan give forestillinger om det dagligliv, der udspillede sig omkring Mølleåen.

Efter enevældens indførelse i 1660 oprettedes en række kongelige slotte, som i 1700-årene efterfulgtes af landsteder og palæer opført af adelsmænd og borgerskabets storkøbmænd fra København. Disse landlige byggerier gav den privilegerede del af befolkningen mulighed for at nyde fritidslivet i naturens smukke omgivelser og den landlige idyl.

Mølleåen blev i 1886-88 på strækningen gennem Frederiksdal fra Furesøen til Lyngby Sø rettet ud som en kanal i forbindelse med anlæg af Københavns Befæstning.

I dag fremstår Frederiksdal som et smukt naturområde med mange fritidsmuligheder for borgerne. En række kursuscentre og hoteller er opført ved Furesøen.

Kulturhistoriske værdier

Der vil nedenfor blive fremhævet centrale kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet Frederiksdal; »landstedslandskabet«.

Hulveje

Frederiksdal og Nordeggen vidner om mere og andet end prægtige slotte og landsteder.

I Frederiksdal Skov findes et system af hulveje, der fører fra højderne i Frederiksdal Skov ned mod Mølleåen og Hjortholm Bro ved Frederiksdal Slot og det hedengangne Hjortholm. Mølleåens vandmøller var ofte lagt ved gamle vadesteder og fungerede med deres dæmninger og sluseværker som overgangssteder over Mølleåen. I skovene og ved nedkørslerne til Mølleåen, hvor terrænet er kuperet, har små lokale veje i århundredernes løb udviklet sig til veritable hulveje. Disse hulveje vidner om samfærdslen, som var en væsentlig del af det sociale liv omkring Mølleåen helt tilbage i middelalderen. Mange af de veje, der også i dag fører ned til Mølleåen, har således gamle aner.

Slotte og Landsteder

Kendetegnende for Nordeggen er bl.a. det store antal af slotte og landsteder. Efter enevældens indførelse i 1660 bliver Nordeggen et kongeligt interesseområde. I middelalderen var Hjortholm roskildebispens lokale støttepunkt, men i 1668 overtog Frederik den Tredje (1648-70) forpagtningen og anlagde et jagtslot ikke langt fra Dronning Sofie Amalies (1628-1685) slot Dronninggård i Søllerød. Jagtslottet fik navnet Frederiksdal. Den nuværende bygning blev opført i 1744-45 og er i dag fredet. Slottets jagtområde ligger i dag i skovområdet mellem Furesøen og Bagsværd Sø.

Fra midten af 1700-tallet etablerede en række storkøbmænd og embedsmænd strålende landsteder i Nordeggen. Dette særlige kulturhistoriske træk ved Nordeggen repræsenterer kulturmiljøet Frederiksdal i dag. Frederiksdals placering mellem tre søer, Furesøen, Bagsværd Sø og Lyngby Sø har gjort området ekstra eftertragtet til placering af landsteder og slotte. Således opstod der i slutningen af 1700-tallet et »landstedslandskab« ved Bagsværd Sø og Nybrovej. Her ligger i dag Sophienholm, Christianelyst og Marienborg.

Fritidslandskabet

Før 1850 var fritid og rekreativt friluftsliv næsten udelukkende forbeholdt de privilegerede klasser, dvs. kongemagten og adelen samt det velhavende borgerskab. Jagt og fiskeri var privilegier alene for kongen og adelen. Frederiksdal var kun et fritidslandskab for eliten af københavnere. Den almindelige bybefolkning var henvist til mindre sommerudflugter og fornøjelsesture til f.eks. Dyrehavsbakken og de lokale skovpavilloner.

Sportsgrene som ridning, jagt og vandreture er udløbere af de privilegerede klassers friluftsinteresser, som fortsat dyrkes i Frederiksdal.

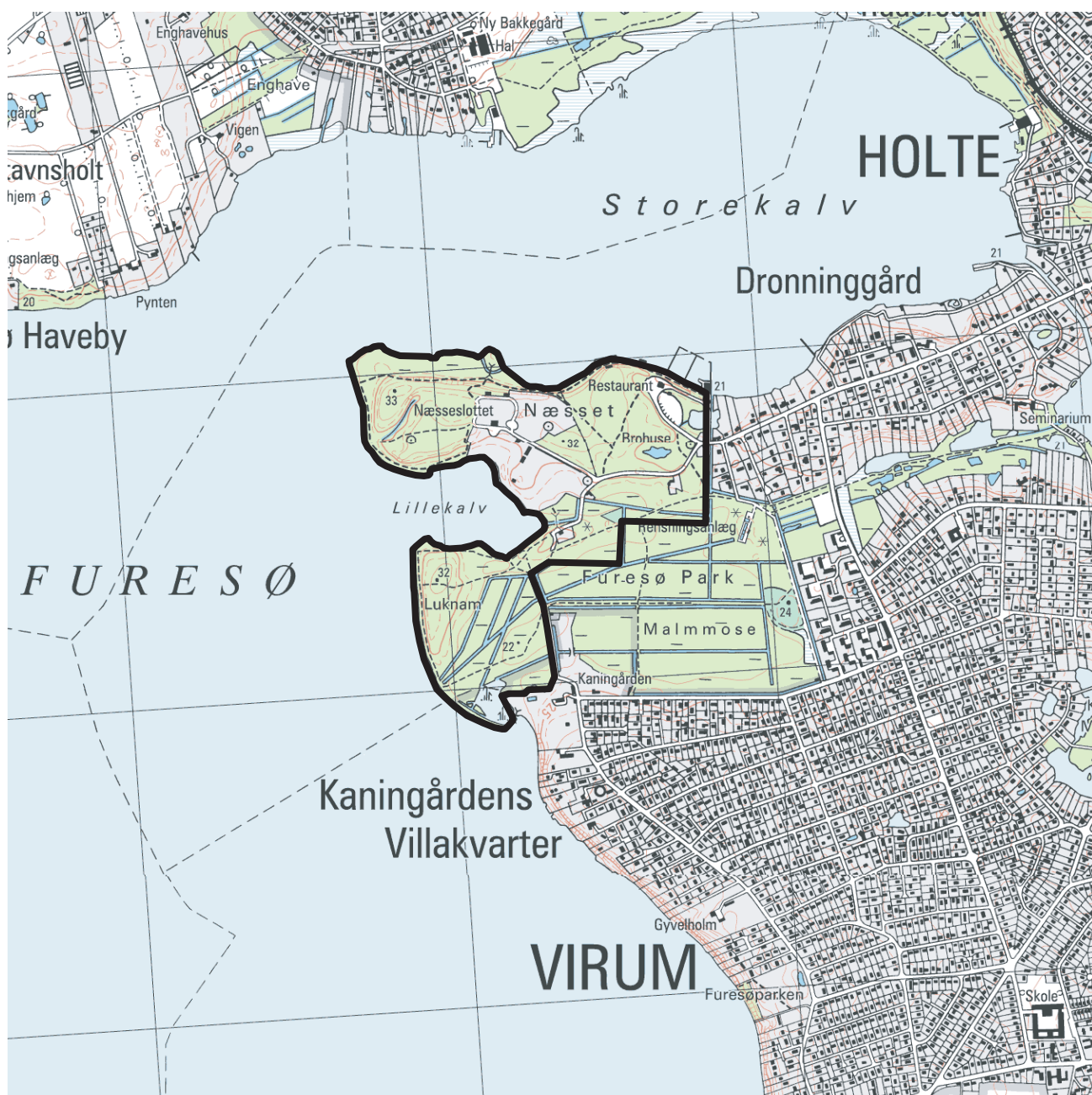
Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med traditionel byggeskik. Det gælder for både slot, landsteder og Frederiksdal Mølle.
- Manglende pleje eller sløjfning af park, alléer og stier i forbindelse med Frederiksdal Slot og jagtområde samt landstederne Sophienholm, Christianelyst og Marienborg.
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelsesstruktur, som ikke vil harmonere med byggetradition og den gamle bevaringsværdige bebyggelsesstruktur.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og skovgærder, idet de afgrænser Frederiksdals jagtområde.
- Rydning af den gamle fredskov.
- Ophør af skovdrift.
- Ændring eller fjernelse af de gamle hulveje.

Tiltag og virkemidler

Frederiksdal er et skovområde, der i dag anvendes af offentligheden til rekreative og fritidsformål. Det kan være gavnligt for et kulturmiljøes bevarelse, at det anvendes af offentligheden. Når borgere aktivt anvender et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare kulturmiljøet. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udforme offentlig oplysning, og at amt, region og kommune samarbejder med borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet.

Kulturmiljøet Næsseslottet og Kaningården

Området omkring Næsseslottet og Kaningården ligger i henholdsvis Søllerød Kommune og Lyngby-Taarbæk Kommune og er i Regionplan 2001 udpeget som kulturmiljø. Begge områder vil her blive behandlet som ét kulturmiljø, både fordi deres historie er tæt knyttet sammen, og fordi de som natur- og skovområde ligger i forlængelse af hinanden. Næsseslottet og Kaningården repræsenterer tilsammen den florissante handelsperiode (slutningen af 1700-årene) og borgerskabets indtog i eliten.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøet afgrænses mod nord af Furesøen/ Storekalv, mod øst af brohuset og Furesøparken, mod syd afgrænses det af Malmøsevej og mod vest af Furesøen/ Lillekalv.

*Næsseslottet set over
Lille Kalv
Fot.: Niels Peter
Stilling, Søllerød
Museum.*

Kulturhistorisk tilbageblik

På stedet, der i dag betegnes som Dronninggård-området, lå der fra ca. 1350 en landsby kaldet Tange. Under svenskekrigene (1658-1660) brændte landsbyen, og på tomten af landsbyen lod Frederik den Tredje (1648-70) i 1661 opføre en mønstergård til varetagelse af rigets landbrugsadministration på de udstrakte kongelige jorder nord for København. Gården blev givet til Frederik den Tredjes magtfulde Dronning Sofie Amalie (1609-70).

I 1781 købte storkøbmanden Frédéric de Coninck (1740-1811) Dronninggård med omkring 550 tdr. land. Frédéric de Coninck lod i 1782-83 opføre Næsseslottet på det yderste næs af det store Dronninggård-område med en prægtig romantisk park. Parken blev genskabt i 1996, og området er i dag fredet. I 1798 købte Frédéric de Coninck Kaningården som bolig for hans yngste søn, Jean. Efter Frédéric de Conincks død i 1811 og statsbankerot i 1813 sælges området i 1821.

Siden da har både Næsseslottet og Kaningården haft skiftende ejere. I 1906 købte Søllerød Kommune Næsseslottet, og i 1962 blev Kaningården købt af Lyngby-Taarbæk Kommune. Dele af kulturmiljøet er i dag offentligt tilgængeligt, mens dele af området stadig er privatejet.

Kulturhistoriske værdier

Kulturmiljøet Næsseslottet og Kaningården dækker et skov- og naturområde, der ligger i forlængelse af hinanden. De enkelte kulturhistoriske elementer med eksempelvis Næsseslottet, Kaningården, alléerne, park osv. giver tilsammen en helhedsoplevelse af et kulturmiljø med kulturhistoriske værdier.

Der vil nedenfor blive redegjort for et centralt tema, som er kendetegnende for kulturmiljøets kulturhistoriske værdi. Vurderingen ligger til grund for, at området i dag anses for at være et kulturmiljø.

Borgerskab og den florissante handelsperiode

Næsseslottets og Kaningårdens kulturhistorie vidner primært om den florissante handelsperiode. Kulturmiljøet står i dag som et af Nordsjællands prægigste monumenter fra

denne storhandelsperiode. Især området omkring Næsseslottet er holdt i den oprindelige anlægsstruktur; bygget af Frédéric de Coninck i 1782-83 og sandsynligvis tegnet af arkitekten Andreas Kirkerup. Parken er anlagt af den belgiske officer, landskabsarkitekt samt barndomsven af Frédéric de Coninck, Henry de Drevon (1734-97). Både park og slot vidner om datidens romantiske idealer.

Kaningården og det omkringliggende naturområde er ikke bevaret som park og slot. Årsagen til dette skyldes bl.a., at området syd for efter 1895 langsomt blev udstykket til parcelhuskvarter, det der i dag kendes som Kaningårdens Kvarter.

Trods udstykning opleves kulturmiljøet stadig som en helhed og repræsenterer den handelsmæssige storhedstid, som var med til at skabe et magtfuldt borgerskab med indflydelse på adelen og kongemagten. Kulturmiljøet vidner således om borgerskabet, storkøbmænd og den florissante handelsperiode, betydningsfulde elementer i Danmarks samfundsudvikling.

Sårbarhed og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med de originale bygninger i kulturmiljøet Næsseslottet og Kaningården.
- Manglende pleje eller sløjfning af alléer, stier og øvrige til hovedbygningen hørende anlæg.
- Byggeri og anlæg uden for den nuværende bebyggelsesstruktur, som vil være ødelæggende for det samlede kulturhistoriske udtryk.
- Skovrejsning i eller tilgroning af områder, der kan hindre udsynet til eksempelvis Furesøen i strid med de romantiske idealer, som området blev anlagt efter.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og skovgærder, idet de tegner skovens grænser.
- Rydning af gammel fredskov.
- Større terrænændringer.
- Ophør af skovdrift.

Kaningården med dets hovedbygning, gartneri, æblehave og park har siden Lyngby-Taarbæk Kommune erhvervede området i 1962 været truet af at blive udstykket til bebyggelse. Af interesse kan læses Lokalplan 78 og Lokalplan 168. Af lokalplan 182 vedtaget 2. februar 2004 fremgår det, at hele området kun må anvendes til skov, mose og park i et bevarings-, frilufts- og udflugtsområde. Kaningårdens hovedbygning og gartnerbolig må dog anvendes til boligformål til helårsbeboelse og/eller offentlige formål. Ejendommen må ikke udstykkes yderligere. Dette medfører dog ikke, at ejendommen skal forblive i offentligt eje. Frugthaven kan ifølge lokalplan 182 ikke anvendes til bebyggelse. Lokalplanens område skal bibeholdes som skov, mose og parkareal (kortbilag 2 i lokalplan 182).

Virkemidler og tiltag

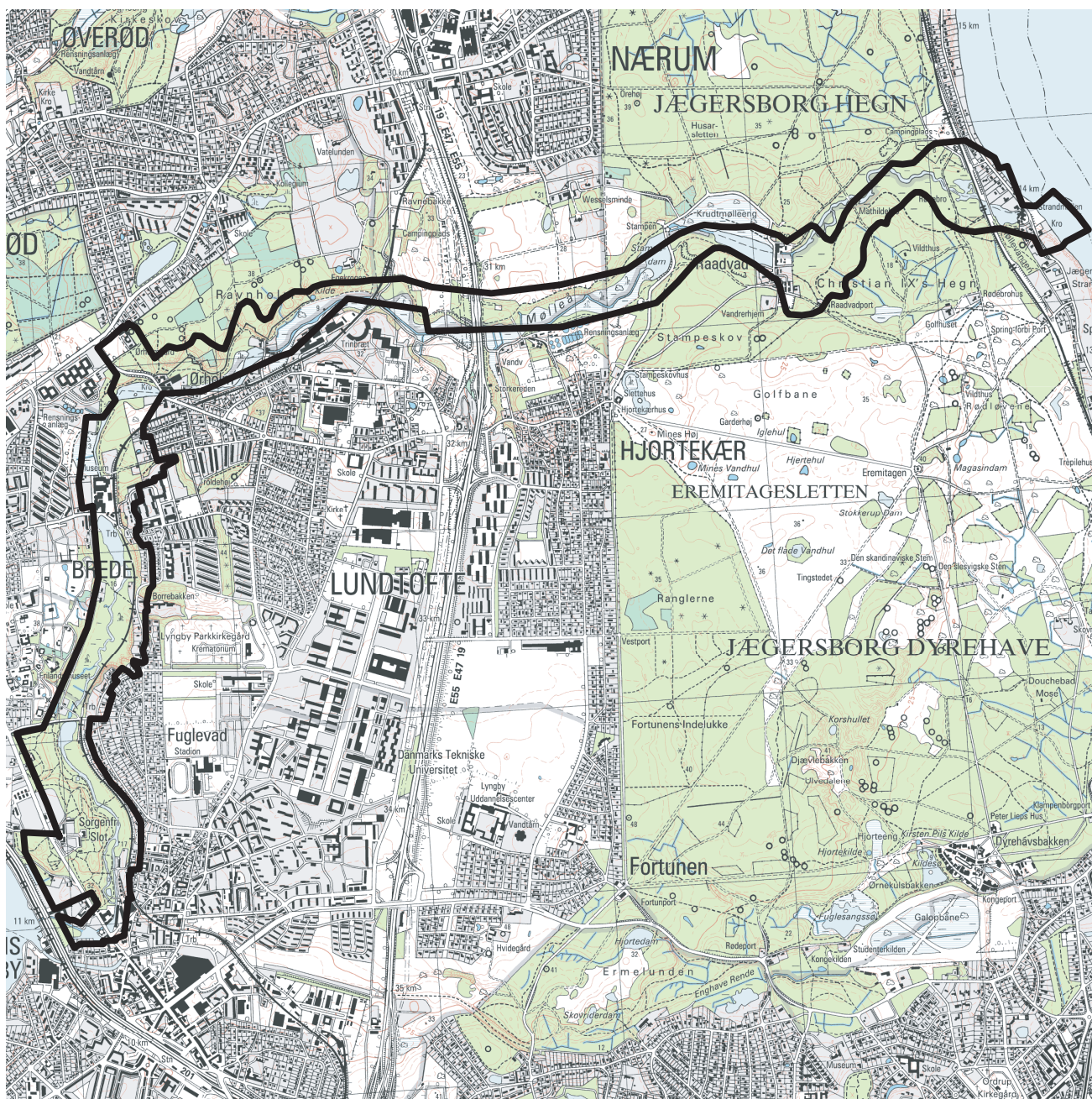
Dele af kulturmiljøet Næsseslottet og Kaningården er i dag åbent for offentligheden og anvendes til rekreative- og fritidsformål. Det kan være gavnligt for et kulturmiljøes bevarelse, at det anvendes af offentligheden. Når borgere aktivt bruger et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare det. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udforme offentlig oplysning, og at amt, region og kommuner samarbejder med borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet.

Lokalplan 182 samt en registrering og analyse af Kaningårdens landskab og have som baggrund for en genopretnings- og plejeplan for Kaningården er med til at sikre bevarelsen af kulturmiljøet. Der bør dog arbejdes videre med, hvordan Kaningården og området på bedst mulig måde kan vedligeholdes og bevares, så de kulturhistoriske værdier ikke går tabt. Et yderligere ønsket tiltag er at Kaningården, gartnerbolig, park og æblehave bliver fredet som Næsseslottet og park blev det i 1996.

*Pynt ved Luknam og
Kaningården
Fot.: Niels Peter
Stilling, Søllerød
Museum.*

Kulturmiljøet Mølleådal

Området langs med Mølleåen er udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001. I dette miljø gennemløber Mølleåen en strækning fra Furesøen i vest til Strandvejen i øst; her betegnet som kulturmiljøet Mølleådal (se desuden ovenstående redegørelse for kulturmiljøet Frederiksdal). På strækningen har et for sjællandske forhold betydeligt fald og rigelig vandmængde givet ophav til et stort antal vanddrevne møller i historisk tid. Det snoede åløb mellem Furesøen og Lyngby Sø blev i slutningen af 1800-årene udrettet som led i anlæg af Københavns Befæstning. (Jf. beskrivelse af kulturmiljøet Ermelunden og kulturmiljøet Fæstningskanalen nedenfor).

Geografisk afgrænsning

I dette kulturmiljø begynder Mølleåen ved Furesøen/ Hjørtelholm, løber mod øst gennem Frederiksdal til Lyngby Sø. Fra den østlige ende af Lyngby Sø ved Lyngby fortsætter Mølleåen mod nord gennem Fuglevad, Brede, Ørholm til Nymølle, hvorfra den fortsætter mod

øst igennem Jægersborg Dyrehave til Stampen og Raadvad og derfra videre til Strandmøllen ved Øresund. Kulturmiljøet afgrænses mod øst af Strandvejen og går således ikke helt ud til Øresund.

Kulturhistorisk tilbageblik

Allerede i middelalderen blev der foretaget opdæmninger af Mølleåens vand for at udnytte vandkraften til kornmaling. Af de middelalderlige møller er der ingen synlige bygningsrester.

På den 12 km lange strækning fra Furesøen til Øresund lå der fra midten af 1600-årene ni vandmøller: Frederiksdal Mølle, Lyngby Mølle, Fuglevad Mølle, Brede Mølle, Ørholm Mølle, Nymølle, Stampen, Raadvad Mølle og Strandmøllen. Fra en begyndelse som fortrinsvis kornmøller udviklede flere møllesteder sig til tidligt-industrielle virksomheder og hele fabrikssamfund af betragtelig størrelse. Flere møllesteder har været i brug helt op i midten af 1900-årene og repræsenterer således en ubrudt tradition.

*Brede Værk/ Brede
Museet
Fot.: Københavns Amt.*

Kulturhistoriske værdier

Nedenfor fremhæves to centrale kulturhistoriske temaer, der vidner om Mølleådalens kulturhistorie. Det første tema omhandler åens rolle som kraftkilde for industriens opblomstring. Det andet tema omhandler åens funktion i forbindelse med Københavns Befæstning 1886-88.

Industriens vugge

Siden middelalderen har man ved hjælp af møller udvundet vandets energi og benyttet den til at maksimere udbyttet af de afgrøder og råstoffer, man havde adgang til. Mølleåen har altså været den ressource, der har betinget mulighederne for den industrielle udvikling.

Det store antal af bevarede levn fra Mølleådalens storhedstid vidner om den centrale rolle, området havde for Danmarks industrielle samfundsudvikling. Møllerne og fabrikkerne var f.eks. i 18-1900 tallet organiserede som små patriarkalske samfund, hvor arbejderne levede deres liv fra vugge til grav. Fabrikkerne havde en væsentlig betydning for lokalsamfundet omkring åen, bl.a. med udvidelse af infrastrukturen.

Møllerne, fabriksbygningerne, arbejderboligerne osv. repræsenterer væsentlige elementer i den store fortælling om landets teknologiske, økonomiske og sociale udvikling.

Den nordlige del af Københavns Befæstning

Mølleåen har også leveret vand til og fungeret som led i forsvaret af hovedstaden. Som en del af Københavns Befæstning kunne særlige områder i krigstilfælde ved en række anordninger, kanaler, stemværker og dæmninger oversvømmes med vand fra Furesøen. I 1886-87 blev åløbet på strækningen mellem Furesøen og Lyngby Sø rettet ud og uddybet for at sikre en uhindret vandgennemstrømning. Anlægsstrukturen er bevaret og er et væsentligt element i den del af Københavns nyere Befæstning, der blev opført fra 1880'erne. Københavns nyere Befæstning leverer betydelige bidrag til fortællingen om Danmark som nationalstat.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med lokal og traditionel byggeskik.
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelse, da det kan ødelægge den gamle bevaringsværdige bebyggelsesstruktur.
- Ændring af gamle uregulerede vejforløb der har ført ned til Mølleåen.
- Alle former for ændringer eller beplantning der ødelægger de eksisterende strukturer.
- Naturgenopretningsprojekter truer møllernes omgivende anlæg, som spæringer, opstemninger, sluser og arbejderboliger mm. De kulturhistoriske og de biologiske hensyn bør i disse tilfælde afvejes.
- Byudvikling, der lader byen vokse ind over åen, så åen ikke længere vil følge naturens terræn og ikke fremtræde som én å, men snarere som flere små.

I kulturmiljøbegrebet ligger en forståelse af at udpege helheder frem for enkeltstående elementer. Set i dette lys er det særligt værdifuldt at så mange af Mølleåens møller fortsat vedligeholdes og bevares.

I efteråret 2005 frasolgte Nationalmuseet Nymølle og Fuglevad vandmølle til ejendoms-selskabet Freja, et aktieselskab, hvor staten ejer alle aktier. Nymølle er siden blevet erhvervet af Lyngby-Taarbæk Kommune, mens Fuglevad endnu ikke var solgt ved udgangen af 2005. Ved salget af Mølleådalens bygninger er der risiko for, at væsentlig kulturhistorie vil forsvinde. Alle de frasolgte bygninger er dog fredet efter Bygningsfredningsloven, og hele Mølleådalen er desuden naturfredet.

Ved enhver indgriben i et kulturmiljø er det nødvendigt at overveje, hvilke konsekvenser det vil medføre for Danmarks kulturarv, således også et salg af møllerne langs Mølleåen.

Virkemidler og tiltag

Kulturmiljøet Mølleådalen anvendes i dag af offentligheden til rekreative- og fritidsformål. Langs åen er der både vandre- og cykelstier, og desuden benyttes dele af åen til kano- og kajaksejls.

Af anlæggene langs Mølleåen er Nationalmuseet stadig ejer af Brede Værk, Ørholm og bygningerne ved Stampen. Rådvad er ligeledes statsejet, men administreres af Skov- og Naturstyrelsen (ved Jægersborg Skovdistrikt).

Det kan være gavnligt for et kulturmiljøes bevarelse, at det anvendes af offentligheden. Når borgere aktivt bruger et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare kulturmiljøet. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udforme offentlig oplysning, og at amt, region og kommuner samarbejder med borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet.

*Brede Værk/ Brede
Museet med Møl-
leåens indløb i møl-
ledammen
Fot.: Ole Malling.*

Kulturmiljøet Fæstningskanalen

Fæstningskanalen er udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001. Fæstningskanalen strækker sig gennem Lyngby-Taarbæk og Gentofte Kommune.

Fæstningskanalen er anlagt som led i forsvaret af landets hovedstad.

Geografisk afgrænsning

Fæstningskanalen strækker sig fra Furesøen gennem Frederiksdal til Lyngby Sø og videre fra Lyngby Sø gennem Lyngby under Nordbanen og Lyngby Hovedgade, Toftebæksvej og Lyngby-Vedbæk jernbane ud til Ermelunden (se desuden beskrivelsen af kulturmiljøet Ermelunden nedenfor).

Kulturhistorisk tilbageblik

Fæstningskanalen fra Furesøen til Ermelunden fungerede som tilledningsanlæg for oversvømmelsessystemet. Kanalen skulle forsyne oversvømmelsesområderne ved bl.a. Ermelunden med vand fra Furesøen, Bagsværd Sø og Lyngby Sø. Anlæggelsen af Nordre Oversvømmelse fandt sted i 1886-88. Den første del af kanalen mellem Furesøen og Lyngby Sø er en uddybning og udretning af det gamle, slyngede Mølleålb. Frederiksdal Mølle blev i den anledning nedlagt til fordel for et hovedstemmeværk placeret under vejen, der går over åen i Frederiksdal. Man byggede en kanal igennem Lyngby, hvor man også anlagde et stemmeværk. Kanalen fortsattes norden om Lyngby til Tordals Mose og videre i en nyudgravet slugt til den vestlige ende af et dalstrøg, der førte ud til Øresund ved Klampenborg. Ved Ermelunden blev et tredje stemmeværk anlagt med en bro, Ermelundsbroen, og hertil var Fæstningskanalen vandfyldt i fredstid. I tilfælde af krig kunne man åbne for sluserne ved de tre stemmeværker og samtidig lukke for afstrømningen til Mølleåen fra et stemmeværk ved Lyngby Sø og således transportere ca. 11 millioner kubikmeter vand ud til oversvømmelsesområderne. Det ville tage 3-8 dage at fylde områderne op, alt efter hvor meget man åbnede sluserne.

Kulturhistoriske værdier

Københavns Befæstning er et overordentlig stort og komplekst fortidsminde, som tydeligt viser sig i kulturlandskabet. Fæstningskanalen fortæller om den del af kulturhistorien, der knytter sig til det statslige niveau.

Th. i billedet ses en del af Mølleåens løb, der blev udrettet som led i anlæg af Oversvømmelsen. I forgrunden ses Nybrogårkollegiet og i baggrunden Furesøen, der skulle levere vand til Oversvømmelsen i tilfælde af krig. Fot.: Ole Malling.

Forsvaret af København

København har haft fem forskellige befæstninger, siden byen opstod i 1100-tallet, og af disse er de to nyeste velbevarede. Befæstningerne har haft stor betydning ikke alene for København, men tillige for Danmarks samfundsudvikling. Den første befæstning blev anlagt for at beskytte en overfarts- og fiskerby. Byen voksede, tiltog i betydning og forsvarsanlæggene måtte derfor også følge med.

Fæstningskanalen er en del af oversvømmelsessystemet fra det befæstningskompleks, der nedlagdes 1920. Fæstningskanalen leverer et vægtigt fysisk bidrag til Københavns og Danmarks forsvarshistorie og er et unikt eksempel på et militært kulturlandskab.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af de bevarede anlæg.
- Bebyggelse, beplantning eller tilgroning der mindsker eller slører Fæstningskanalens synlighed i landskabet.
- Alle former for ændringer eller beplantning der ødelægger de eksisterende strukturer.
- Naturgenopretningsprojekter der kan nedlægge spærringer og opstemninger i vandløb. De kulturhistoriske og de biologiske hensyn bør i disse tilfælde afvejes.

Virkemidler og tiltag

Hele befæstningsanlægget er fredet, hvilket forbedrer mulighederne for, at man også fremover kan opleve kulturmiljøet med dets kulturhistorisk erfaring og som rekreativt naturområde.

For at øge den kulturhistoriske forståelse og oplevelse af Københavns Befæstning er der udarbejdet guide- og vandretursfoldere til befæstningen. Desuden er der opstillet informationsskilte på anlægget. Man ønsker at formidle anlæggets kulturhistoriske og naturhistoriske værdier til borgerne i håbet om at fremme borgernes forståelse af området som kulturhistorisk erfaring og brug af området som rekreativt naturområde.

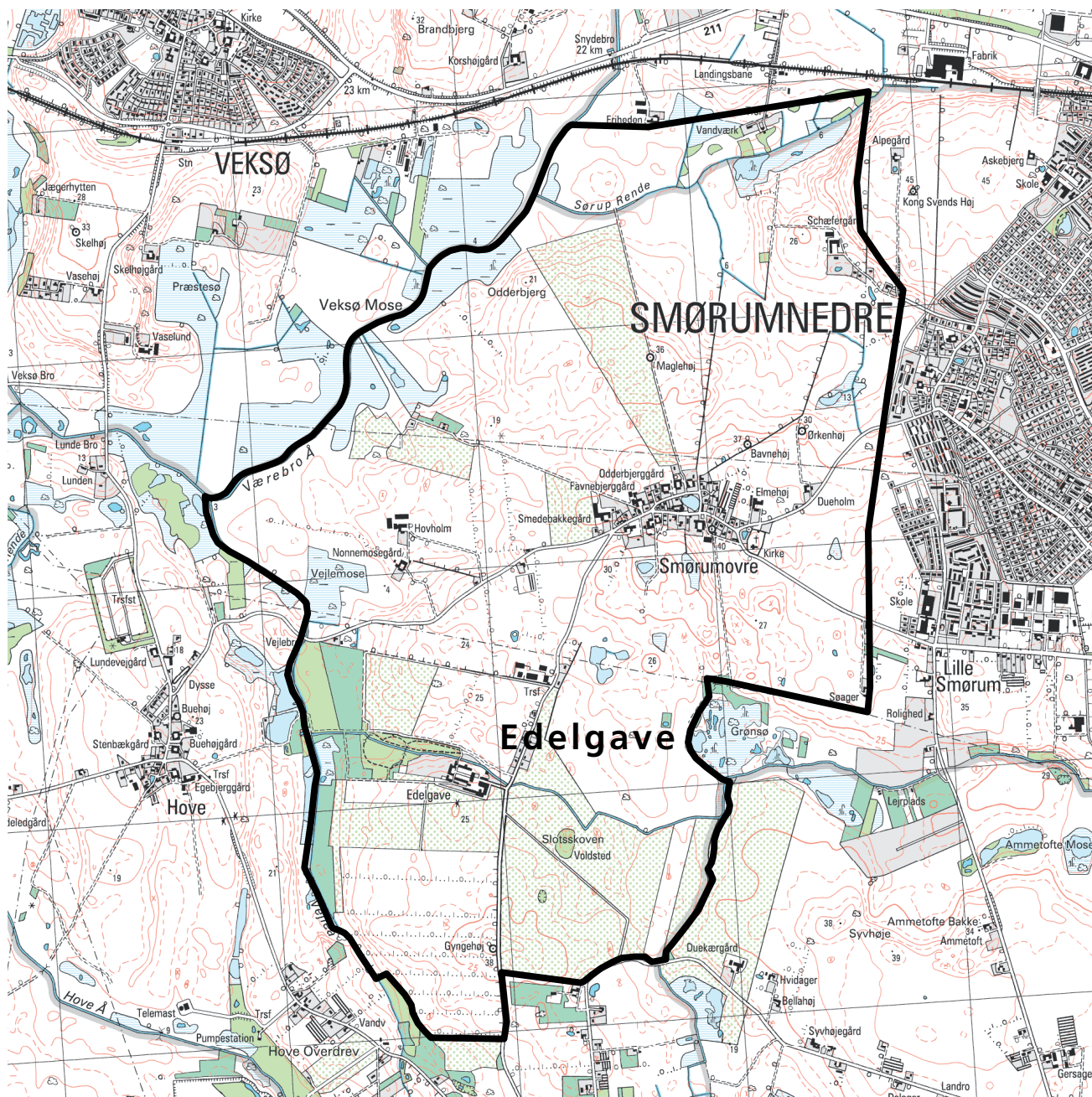
Offentlig oplysning om og aktiv brug af et kulturmiljø som Fæstningskanalen er gavnligt i den forstand, at man får formidlet en forståelse af områdets centrale rolle i Danmarks kulturhistorie. Forhåbentlig vil denne bevidsthed sikre kulturmiljøets bevaring.

Nordvestegnen

- Edelhøje
- Smørumovre

Kulturmiljøet Edelgave

Ledøje-Smørum Kommune består af to historiske sogne Ledøje og Smørum. I kommunen ligger fem landsbyer samt herregårdsanlægget Edelgave. Der er udpeget to kulturmiljøer i Ledøje-Smørum Kommune. Det ene kulturmiljø er herregårdsanlægget Edelgave, som ligger i kommunens sydlige del. Det andet er kulturmiljøet Smørumovre (se redegørelsen for kulturmiljøet Smørumovre nedenfor), der ligger nord i kommunen.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøet Edelgave afgrænses mod nord af højspændingsledninger, der adskiller det fra kulturmiljøet Smørumovre. Mod øst afgrænses kulturmiljøet af Grønsø Å samt hegn mellem Grønsø og Tysmose Å. Mod syd af Nybøllevej og mod vest af Flintbjergrende.

Kulturhistorisk tilbageblik

Herregården Edelgave blev oprettet som gods umiddelbart efter svenskekrigene. Kong Frederik den tredje (1648-70) overdrog i 1663 to ødelagte gårde i landsbyen Rompe til Edel Christoffersdatter Ulfeldt, der var hustru af rigsadmiral Henrik Bielke. I 1682 var gården på næsten 31 tdr. hartkorn. Gården brændte i 1782, hvorefter den nuværende hovedbygning blev opført.

Kulturhistoriske værdier

Landskabet omkring Edelgave rummer spor efter menneskers virke gennem næsten 4000 år. Anlæg, bygninger og brugen af landskabet afspejler forskellige tiders levevilkår.

Herregårdslandskab

Herregården Edelgave, der er den eneste herregård i kommunen, er placeret inden for landsbyerne Smørumovre, Ledøje, Nybølle og Hove. Til herregårdsanlægget hører bl.a. store avlsbygninger, et ældre mejeri, en stor park med spor af fiskedamme, et særpræget lysthus og et stengærde langs den prægtige allé. Ved Edelgavevej nord for herregården ligger en række lave huse, der i sin tid var boliger for landarbejdere på godset.

Produktionslandskabet er hovedsagelig udlagt til frugtplantage, men der er inden for en radius af 300 meter et enestående kompakt kulturlandskab, der i tid repræsenterer en bred vifte af Danmarks kulturhistorie: Oldtidsmindet Gyngehøj, det i 1300-tallet opførte Smørholm Voldsted, rester af den nedlagte landsby Rompe, herregården Edelgave, godsets landarbejderboliger på Edelgavevej mm.

Kulturmiljøet Edelgave rummer mange kulturhistoriske spor. Centralt i billedet løber Edelgavevej afgrænset af markante stendiger. Tv. for vejen ses Gyngehøj og bag denne herregården Edelgave med hovedbygning og avlsbygninger placeret i produktionslandskabet. Fot.: Ole Malling.

*Ryttere ved Edelgave
Fot.: Københavns Amt.*

Sårbarheder og trusler

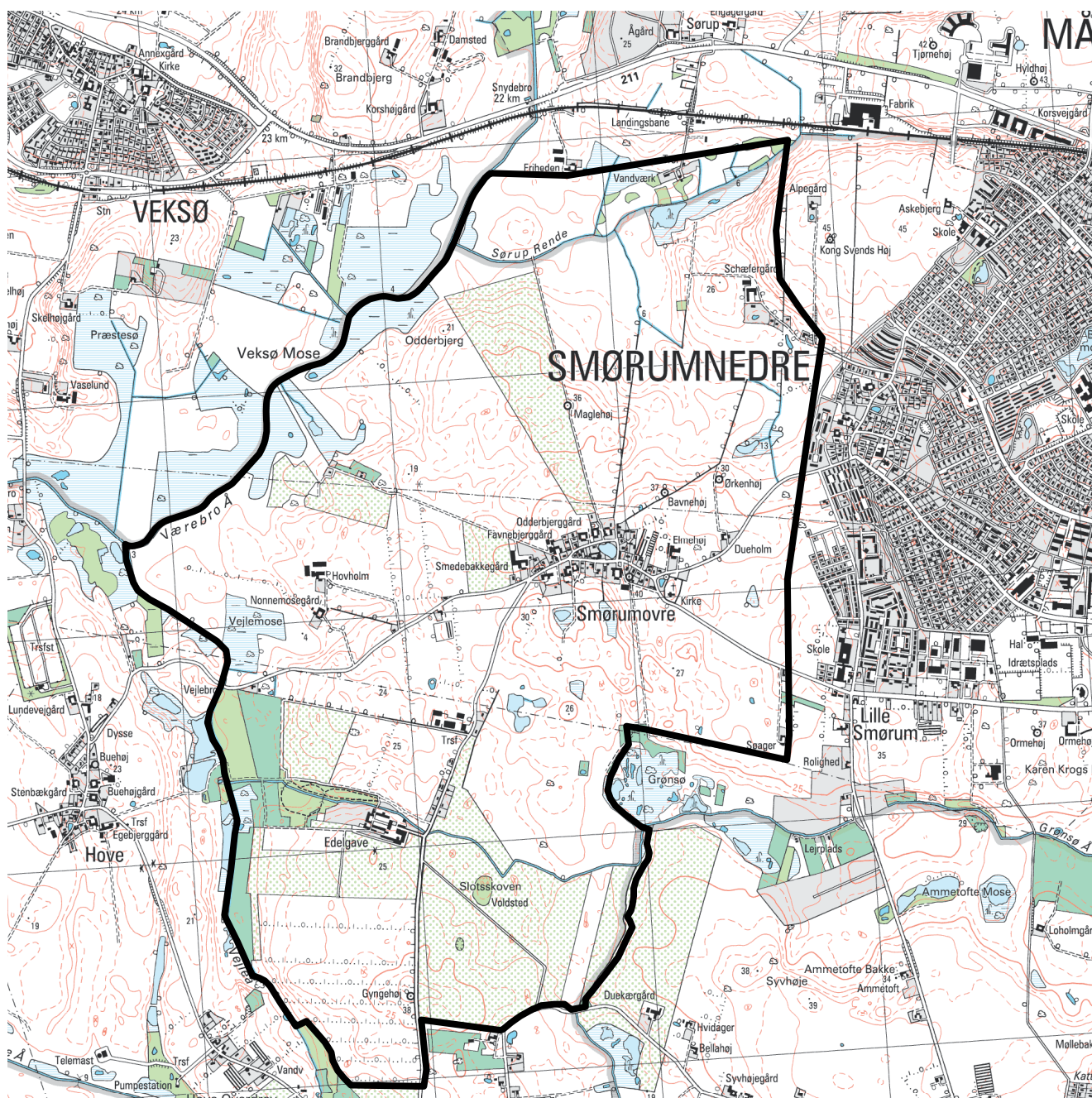
- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med lokal og traditionel byggeskik.
- Manglende pleje eller sløjfning af park og alléer.
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelse, da det kan ødelægge den gamle bevaringsværdige bebyggelsesstruktur og hindre udsynet over de åbne markarealer.
- Skovrejsning på eller tilgroning af mark- og engarealer, hvor det hindrer udsynet over det karakteristiske åbne kulturlandskab.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og skovgærder, idet de aftegner herregårdens jorder.
- Ophør af landbrugsdrift.
- Større terrænændringer, som kan ændre den svagt bølgede landskabsstruktur og hindre udsigten.
- Rejsning af store vindmøller i umiddelbar nærhed af udstykningens markarealer.
- Sammenlægning af jordlodder, da disse næsten er eneste tegn på udstykningens struktur.
- Godslandskaberne er sjældent bevaret i deres helhed. Når enkelte kulturhistoriske elementer sløres eller forsvinder, kan de være svære at genskabe.

En videreførelse af Frederikssundsmotorvejen over Edelgaves jorder lige syd for gravhøjen Gyngehøj vil have alvorlige konsekvenser for kulturmiljøet.

Virkemidler og tiltag

Oplysning om kulturmiljøets kulturhistoriske værdier til borgere, kommuner, region og amt kan formodentlig skabe en forståelse af kulturmiljøernes væsentlige rolle i vores kulturlandskab. I den forbindelse er det vigtigt at påpege, at det for kulturmiljøets helhed er katastrofalt at ødelægge enkeltstående elementer inden for miljøet. Det er netop sammenhængen mellem elementerne, der skaber helhedsindtrykket og gør et kulturmiljø bevaringsværdigt.

Kulturmiljøet Smørumovre

Ledøje-Smørum Kommune består af de to historiske sogne Ledøje og Smørum med fem landsbyer samt herregårdsanlægget Edelgave. Karakteristisk for denne del af Københavns Amt er det åbne agerland, som er med til at give kulturmiljøet Smørumovre dets kulturhistoriske værdi. Landsbyen fremstår velbevaret i sin struktur, med intakt vejforløb, forte, en ældre bygningsmasse og markante udskiftningskel i byens produktionslandskab.

Geografisk afgrænsning

Området omkring Smørumovre landsby er mod nord afgrænset af Sørup Rende. Mod øst af Smørumnedres bygrænse og mod syd afgrænses området af en lige linie, der følger en højspændingsledning. Den sydlige grænse adskiller kulturmiljøet Smørumovre fra kulturmiljøet Edelgave. Mod vest afgrænses området af Vejleå og Værebros å.

Kulturhistorisk tilbageblik

Landsbyen Smørumovre blev udskiftet i 1787. Den gang havde landsbyen en befolkning på 215 personer fordelt på 14 gårde og 31 huse. Ved en topografisk registrering i 1836 havde landsbyen 16 gårde, 12 huse med jord og 19 uden jord, samt skole og kro. Heraf var fem gårde og otte huse udflyttede. I 1996 var der ti gårde tilbage i byen.

Kulturhistoriske værdier

Området omkring landsbyen Smørumovre kan med stor fornøjelse opleves fra det fantastiske vejnet, der forbinder kommunens landsbyer med hinanden.

Der vil her fokuseres på den markant bevarede stjerneudskiftning, landsbyens relativt intakte tilstand og på den fortællerværdi kulturmiljøet har om ældre tiders liv i landsbyen.

Stjerneudskiftning

Der er ikke megen skov i Ledøje-Smørum Kommune, derfor er det åbne agerlandskab fremtrædende i kulturmiljøet. Særligt udtryksfuldt er agerlandskabet med markveje samt sten- og jorddiger i det kuperede terræn nord for gårdene på Smørum Nordre Gade.

Dét, der i særdeleshed berettiger Smørumovre med omgivende produktionslandskab som kulturmiljø, er, at landsbyen er et velbevaret eksemplar på den type udskiftning, der kaldes stjerneudskiftning. Ved udskiftningen i 1787 valgte man at udstykke jorden i »lagkagestykker«, som lå i forlængelse af gårdene i landsbyen. Udskiftningsmåden var velegnet til mindre landsbyer. Kun fem af landsbyens gårde er siden udskiftningen blevet flyttet ud.

Bondestanden

Landsbyen har desuden mange reliktværdier i form af kirken, gårde, huse, veje, hegn og diger samt andre oprindelige anlægsstrukturer, der stadig kan opleves i kulturmiljøet. Alle disse kulturhistoriske levn har en væsentlig fortællerværdi, fordi de vidner om landbefolkningens dagligliv i en lille sjællandsk landsby. En landsby der har fulgt med samfundsudviklingen fra et landsbyfællesskab til et selvejende landsbysamfund.

*Markant udskiftningslandskab nord for landsbyen Smørumovre.
Fot.: Peter Sørenius, Kroppedal.*

Kulturmiljøet er vigtigt, fordi selvejerbønderne, husmændene og daglejerne tilsammen repræsenterer datidens største befolkningsgruppe, og deres kulturhistorie er en essentiel del af Danmarks samfundsudvikling.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med lokal og oprindelig byggeskik i Smørumovre.
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelse, da det kan ødelægge den gamle bevaringsværdige bebyggelsesstruktur og hindre udsynet over de åbne markarealer.
- Skovrejsning på eller tilgroning af mark- og engarealer, hvor det hindrer udsynet over det karakteristiske åbne kulturlandskab.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og diger, idet de tegner den særprægede stjerneudskiftning.
- Sammenlægning af jordlodder, da skellene næsten er eneste tegn på udstykningens struktur.
- Ændring af gamle uregulerede vejforløb fra før og omkring udskiftningen.
- Større terrænændringer, som kan ændre den svagt bølgede landskabsstruktur og hindre udsigten.
- Ophør af landbrugsdrift.
- Affolkning af landområderne og et brat fald i antallet af aktive gårdbrug.

For en landsby som Smørumovre udgør strukturudviklingen i de moderne landbrug en trussel mod kulturlandskabets stjerneudskiftningsstrukturer og de dermed forbundne kvaliteter. Nabobyen Smørumnedre er i voldsom vækst og har med nyanlagte parcelhus- og erhvervskvarterer nærmet sig Smørumovre fra øst. Byvæksten truer Smørumovres udskiftningsstruktur og landsbyens karakteristiske fremtræden i kulturmiljøet.

Virkemidler og tiltag

Et virkemiddel mod affolkningen af landområderne kan være at involvere befolkningen i kulturmiljøets anvendelsesmuligheder. Oplysning om kulturmiljøets kulturhistoriske værdier kan muligvis have en tiltrækkende effekt på potentielle beboere.

En bevarende lokalplan for landsbyen kan muligvis sikre, at man i fremtiden renoverer og bygger i en stil, der harmonerer med den lokale og traditionelle byggeskik, for på den måde at fastholde de kvaliteter, der gør byen attraktiv.

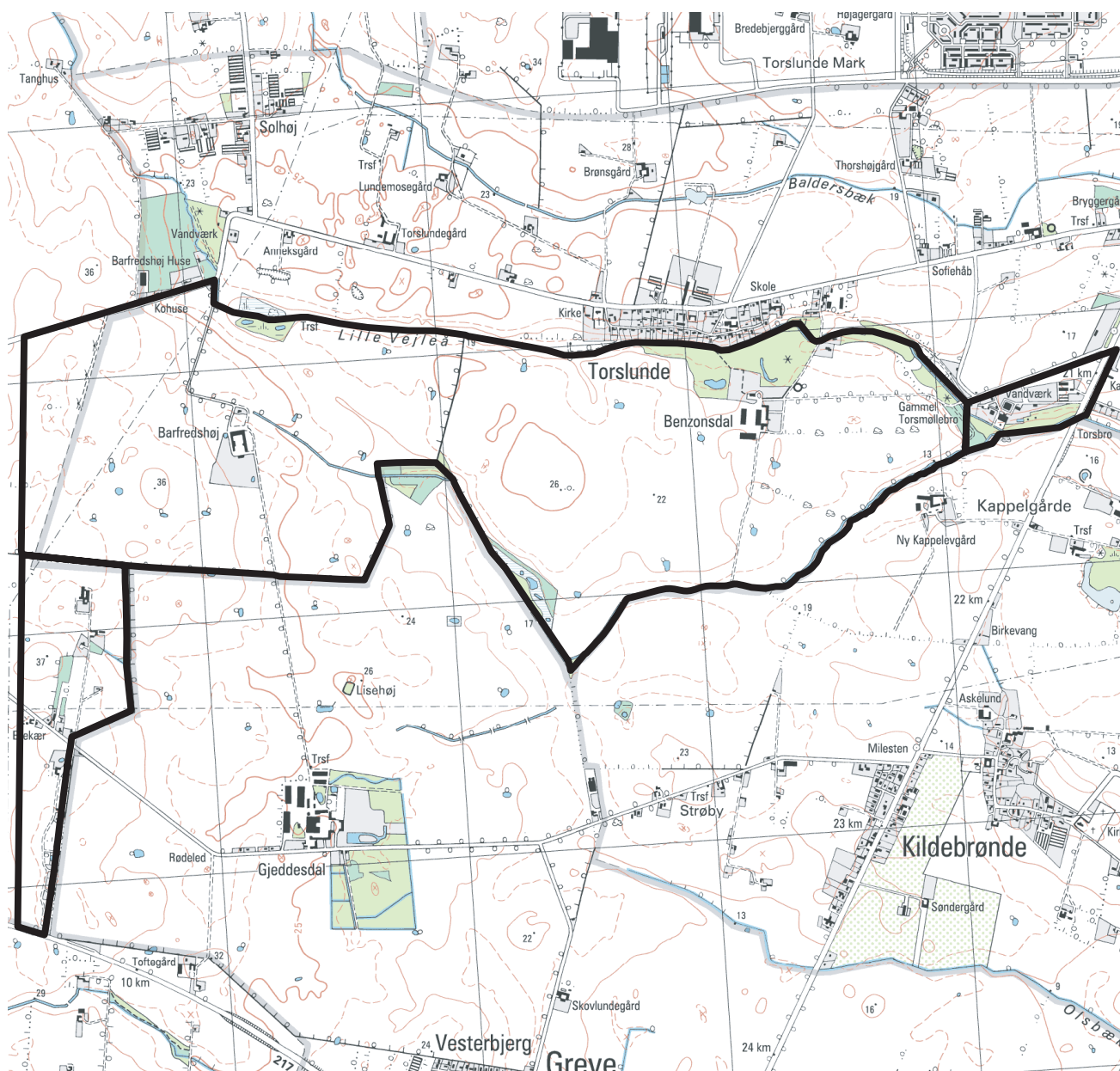
Vestegnen

- Lille Vejleå
– Thorsbro Vandværk,
Torslunde, Benzonsdal,
Barfredshøj og Stærkende
Huse
- Pile Mølle

Kulturmiljøet Lille Vejleå

- Thorsbro Vandværk, Torslunde, Benzonsdal, Barfredshøj og Stærkende huse

Thorsbro Vandværk, Torslunde landsby, herregårdene Benzonsdal og Barfredshøj ligger alle i Ishøj Kommune, mens Stærkende Huse ligger i Høje-Taastrup Kommune. Samlet ligger kulturmiljøet i Københavns Amts vestegn og er i Regionplan 2001 udpeget som et kulturmiljø. Kulturmiljøet er her blevet betegnet som Lille Vejleå, da åen spiller en central rolle for kulturmiljøets kulturhistoriske værdi (se desuden redegørelse for kulturmiljøet Pile Mølle nedenfor). Kulturmiljøet er en del af hedeboegnen, der er karakteriseret ved skovløse, flade og frugtbare jorder. Lille Vejleådalens er med til at bryde det flade landskab og gøre det mere kuperet.

Generelt er Vestegnen siden 1960'erne kunstigt blevet tilført nogle af de kvaliteter, som Nordegne er så rig på: Skov, søer, bakker og hvide sandstrande. Kulturmiljøet har dog bevaret megen af hedeboegnens oprindelighed. Kulturmiljøet er desuden beliggende i en af fingerplanens (1947) grønne kiler, hvilket har bidraget til, at det fremstår forholdsvis intakt i dag.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøet afgrænses mod nord af Torslundevej og mod øst af Køgevej/ Kappeløv Landevej. Greve Kommunegrænse/ Roskilde Amtsgrænse afgrænser kulturmiljøet mod syd. Mod vest afgrænses det af Lillemosevej i Høje-Taastrup Kommune.

Kulturhistorisk tilbageblik

Godset Benzonsdal grundlagdes i 1730 og var ved dets oprettelse et betydningsfuldt gods med over 4000 tdr. land. Barfredshøj blev oprettet på jorder fra Gjeddedsdal Gods, der ligger lige syd for Københavns amtsgrænse i Greve Kommune. Tilsammen udgør jorderne for de tre godser et sammenhængende herregårdslandskab, skønt de drifts- og ejermæssigt er adskilt. I dag er Barfredshøj og Gjeddedsdal dog atter kommet under samme ejer.

Torslunde landsby eller Torslundemagle, som den hed tidligere, er første gang nævnt i skriftlige kilder i 1308. Torslunde landsby er en ensidig ådalsby, idet landsbyens bygninger ligger på Lille Vejleådalens nordskrænt. Sydskrænten, der delvist er skovklædt, udgør en part af hovedgården Benzonsdals jorder og er ikke bebygget. Byen er langstrakt som følge af ådalen, og der er tale om en rektangulær og reguleret vejforteby. I landsbyens vestlige yderkant ligger byens ældste og nyeste bygninger, nemlig middelalderkirken fra 1100-tallet og den nyopførte præstegårdsbygning. Torslunde landsby udgør med sine forholdsvis mange velbevarede bygninger og et vejnet, der følger det kuperede terræn, en unik og særpræget ådalslandsby.

Hørende til kulturmiljøet er også husmandsrækken i Stærkende, som blev udskiftet i 1794. På det tidspunkt blev tre gårde og 20 huse, der alle fæstede under Gjeddedsdal, flyttet ud af landsbyen og nærmere hovedgårdsjorden. I dag genkendes de udflyttede gårde og huse som Stærkende Huse på Lillemosevej og ved Hovmarksvej.

Kulturmiljøet repræsenterer på den ene side et sammenhængende herregårdslandskab med betydningsfulde godser, ådalslandsbyen og husmandsrækken i Stærkende. På den anden side vidner kulturmiljøet med Lille Vejleås vandkraft som en vigtig ressource såvel om den lokalt forankrede teknologihistorie som om storbyens vækst.

Thorsbro Vandværk marts 1992. Tv ses den klassicistiske filterbygning, der ikke er omfattet af fredningen. Fot.: Peter Sørenius.

Til den lokalt forankrede hører de vandmøller, der har ligget langs åen, og som har været en del af den teknologiske og industrielle udvikling i området. Vandindvindingsanlægget Thorsbro Vandværk er et eksempel på et nyere industrikompleks opført i 1906-09, og det knytter sig til den voldsomme byvækst i København efter år 1900. Udover selve komplekset ved Thorsbro Vandværk med maskinbygning, filterbygninger mm. samt bolig til vandværksdirektøren blev der opført nogle pumpestationer samt brøndhuse langs Lille Vejleå ved Kohuse/ Barfredshuse og lige sydvest for Torslunde Præstegård. Samlet repræsenterer bygningerne den kulturhistoriske vandindvindingsstruktur samt om den fortsatte kamp om og behov for vand til storbyen.

Kulturhistoriske værdier

Kulturmiljøet Lille Vejleå vidner om historisk forskellige levevilkår lige fra livet på godset til dagliglivet i husmandsrækkerne i Stærkende. Samtidig repræsenterer området omkring Thorsbro Vandværk dele af den industrielle udvikling, byvækst og behovet for vand til storbyen. Kulturmiljøet kan således pga. dets ubrudte struktur anskueliggøre en samfundsudvikling fra herregårdslandskab til industrialisering.

Myriader af sociale liv i herregårdslandskabet, ådalslandsbyen og husmandsrækken i Stærkende

Kulturmiljøet med Benzonsdal og Barfredshøj udgør tilsammen med Gjeddesdal et unikt sammenhængende herregårdslandskab, der med dets jorder og statelige bygninger vidner om egnen som et magtcentrum. Indtil selvejet har landsbyen Torslunde været under Benzonsdals besiddelse og kontrol. Kulturmiljøet repræsenterer således forskellige sociale levevilkår lige fra livet på godset med herremanden som patriarken til dagliglivet hos bonden i ådalslandsbyen Torslunde.

Historien om husmandsrækken i Stærkende er tæt forbundet med Gjeddesdal Gods. Husmændene var blandt den fattigste del af befolkningen og havde ofte meget trange vilkår. Det var først under de senere landboreformer i 1919, at forholdene begyndte at blive bedre for husmændene.

Kulturmiljøets kulturhistorie fra 1600- tallet til op i 1900-årene bidrager gennem fortællingen om et landsbysamfund tæt på København til den generelle samfundsudvikling i Danmark.

Industrikompleks

De første vandmøller dukkede op herhjemme allerede i sen vikingetid og blev fra 1200-årene udbredte, hvor forholdene tillod det. Det var stormænd og kirke, der anlagde de middelalderlige møllesteder, da de repræsenterede magt og kontrol over væsentlige

ressourcer. En enkelt vandmølle kunne erstatte mange personers arbejdskraft. Lille Vejleå var, indtil vandindvindingen i begyndelsen af 1900-årene tog fart, meget vandrig, og det har historisk har været oplagt at udnytte vandkraften. Langs åen har derfor ligget adskillige vandmøller, hvoraf 3 har været i funktion op mod vor tid. I dag er Pile Mølle ene om at repræsentere vandmølleriet ved Lille Vejleå.

I 1897 erhvervede Københavns Kommune Pile Mølle samt de tiliggende ca. 4ha med vandindvinding for øje, og i 1906 blev Thorsbro Vandværk bygget. Samlet bidrager Lille Vejleå, Thorsbro Vandværk med maskinbygninger og bolig til vandværksdirektøren samt de tilhørende pumpestationer og brøndhuse til fortællingen om den teknologiske og industrielle samfundsudvikling. Kulturmiljøet er således et fremragende kulturhistorisk eksempel på udviklingen i vandindvindingsstrukturer og kampen for vand til storbyen.

Sårbarhed og trusler

Vigtigt for kulturmiljøet Lille Vejleå er, at helheden ikke brydes, da det vil ødelægge oplevelsen af den oprindelige struktur. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på alle nedenstående sårbarheder og trusler.

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med de originale bygninger i kulturmiljøet Torslunde, Thorsbro Vandværk, Benzonsdal, Barfredshøj og husmandsrækken i Stærkende.
- Manglende pleje eller sløjfning af park, alléer, stier og øvrige til hovedbygningen hørende anlæg, der er med til at skabe Benzonsdal og Barfredshøj som en samlet helhed og dets karakteristiske særpræg som herregårdslandskab.
- Yderligere bebyggelse og større tekniske anlæg på steder, hvor der ikke i forvejen er bygninger, veje m.v., idet det forringer oplevelsen af herregårdslandskabets velbevarede bebyggelsesstruktur.
- Skovrejsning på eller tilgroning af ejerlavets markarealer, da dette vil virke forstyrende på samspillet mellem de åbne landskaber, bebyggelsen og skovområderne.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn, sten- og jorddiger med bevoksning.
- Ophør af landbrugsdrift, da dette er med til at give herregårdslandskabet dets karakteristiske særpræg.
- Byggeri, anlæg og beplantning på steder, hvor der ikke i forvejen ligger gårde, huse, veje eller er beplantet.
- Rejsning af store vindmøller i umiddelbar nærhed af udstykning, da det vil ødelægge oplevelsen af herregårdslandskabet som helhed.
- Fjernelse eller manglende pleje af hegn, sten- og jorddiger med bevoksning.
- Yderligere dræning og afvanding af eksisterende enge og vådområder med deraf følgende sænkning af vandstanden i åløbene, der sker i forbindelse med jordens udnyttelse til landbrugsdrift, er en trussel mod mølledam, -dæmninger, sluseforhold og stemmeværk samt brøndhuse og pumpestationer.
- Nye vandboringer til brug for drikkevand, med grundvandssænkning til følge, vil i mange tilfælde få indvirkning på vandstanden i de nærliggende åløb og må derfor anses for at være en trussel for kulturmiljøet og især Lille Vejleå.
- Yderligere trusler omfatter regulering og omlægning af de oprindelige åløb, fjernelse af naturlige og anlagte spærringer.
- Vandmyndighedernes mulighed for at ændre eller nedlægge de kulturhistoriske spærringer – stemmeværker, styrt, møller, engvandingsanlæg og lignende anlæg, som udgør den del af helheden, hvori det oprindelige »vandmøllelandskab« indgår. Dette går under navnet »naturgenopretning« og »sikring af biodiversitet«, men betyder ødelæggelse af kulturmiljøets kulturhistoriske værdi omkring Lille Vejleå.
- Oplevelsen af og udsigten fra nordvest til Torslunde Kirke og landsbyen sløres af drivhusanlægget, der ligger nord for landsbyen.
- Landskabet nord for landsbyen er præget af Høje-Taastrups erhvervsområde, der ligger nord for Torslundevej.

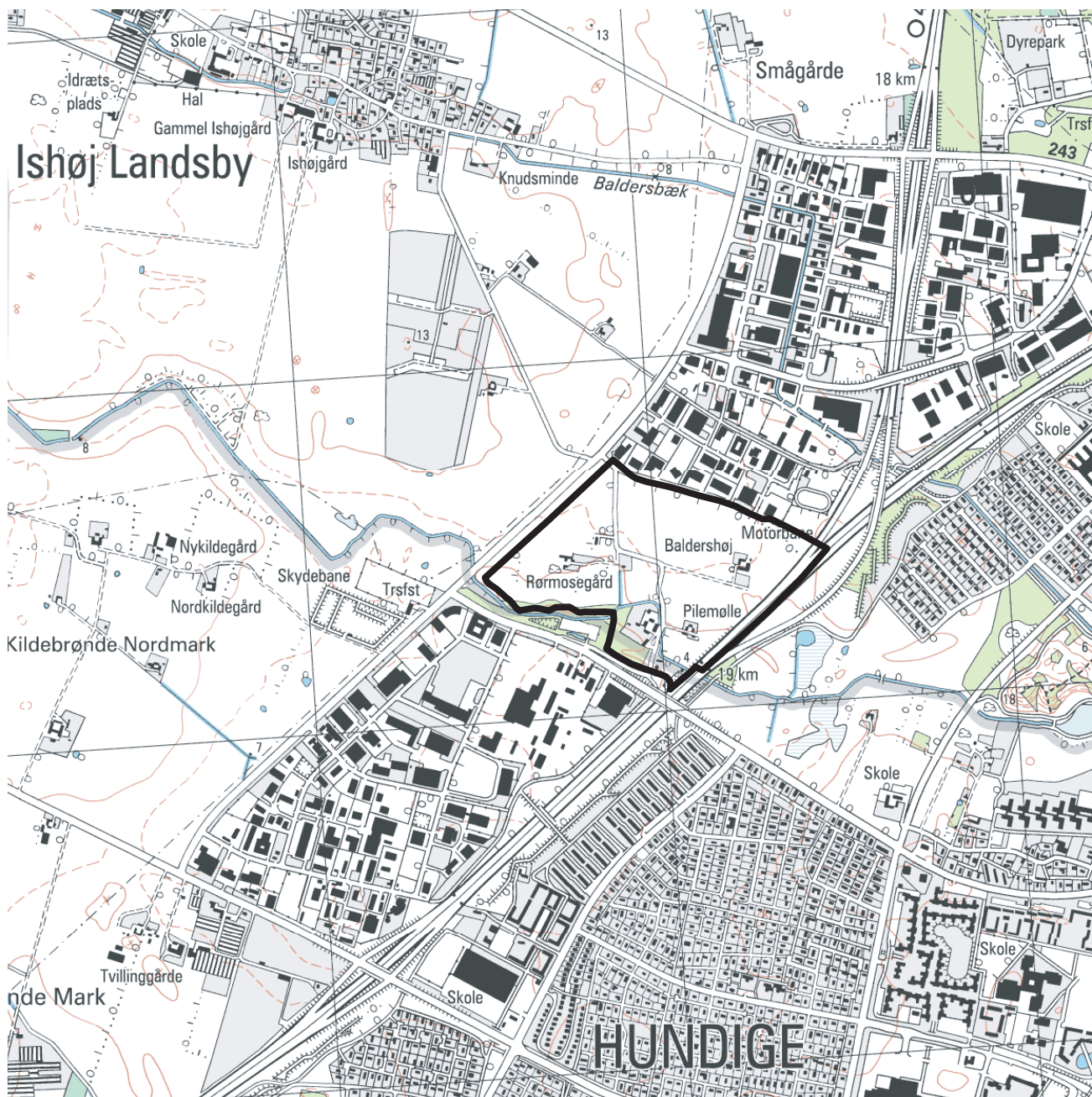
Virkemidler og tiltag

Kulturmiljøet Lille Vejleå er i dag et stort naturområde med oplevelse af stor kulturhistorisk værdi. Offentlig oplysning og samarbejde mellem borgere, kommuner, region og amt kan være et virkemiddel og tiltag til at fremme den lokale forståelse af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet. Når borgere aktivt anvender et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare det. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udarbejde offentlig oplysning, og at amt, region og kommune samarbejder med hinanden samt borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet.

Tiltag i forhold til begrænsning af erhvervsbebyggelse nord for Torslundevej vil være hensigtsmæssigt. En fortsat bebyggelse af området vil medføre ødelæggelse af den gamle landsbystruktur i Torslunde samt grænsen mellem landsby og det åbne land, som har væsentlig kulturhistorisk værdi for kulturmiljøet Lille Vejleå.

Torslunde Kirke ligger markant ud mod landskabet vest for landsbyen og indgår i et frit samspil med landskabet mod nord og syd. Udsigten til og fra Torslunde Kirke er vigtig i forhold til bevarelsen af de kulturhistoriske værdier. Her gælder det, som for punktet ovenfor, at sløring af kirke og landsby forringer den delikate afgrænsning mellem landsby og de åbne markarealer. Drivhuset nord for kirken må derfor anses som en trussel, der kunne tænkes fjernet for, at kirken og landsbyen bedre kan fremstå i herregårdslandskabet.

Kulturmiljøet Pile Mølle

Området omkring Pile Mølle er udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001. Pile Mølle ligger i dag i Ishøj Kommune ved Lille Vejleå. Området vidner om en økonomisk og en betydningsfuld tradition for kornmølleri. Langs åen har der ligesom langs Mølleådalen i Nordeggen ligget møller allerede tilbage i middelalderen.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøet Pile Mølle afgrænses mod nord af Pilemøllevej ved industriområdet og mod vest af Køge Bugt Motorvejen E20, E47 og E55 mod syd afgrænses kulturmiljøet af Hundigevej og mod øst af Vejleåvej.

Kulturhistorisk tilbageblik

Første gang Pile Mølle nævnes i skriftlige kilder er i året 1604.

I 1897 erhvervede Københavns Kommune vandmøllen samt de tilliggende ca. 4ha med vandindvinding for øje. Prøveboringerne gav imidlertid ingen gunstige resultater, hvorfor man koncentrerede sig om Thorsbro, Torslunde og Solhøj. Vandindvindingen medførte en faldende vandstand i Lille Vejleå og resulterede i, at Pile Mølle ikke længere kunne fungere som vandmølle. I 1907 kobledes derfor en vindmølle til anlægget, som var i drift til 1946. På dette tidspunkt havde mekanisering og elektrificering overtaget vand- og vindmøllekraften.

I dag ligger vandmøllen og møllekomplekssets hovedbygning fra 1907 tilbage. Anlægget rummer i dag Ishøj Produktionsskole og EU-center.

Kulturhistoriske værdier

Pile Mølle ligger ved en lavtliggende ådal og tidligere vådområde, der har givet mulighed for opstemning af vandet. Pile Mølle er i dag den sidste mølle langs Lille Vejleå. Samspillet mellem bygningen, de hundredårige stynede popler, broen, vejen og åløbet med dets stærke fald giver stadigvæk mølleassociationer. Tilsammen vidner helheden om en samfundsudvikling fra bondesamfund til industrisamfund, hvor vand- og vindkraften kan ses som den første egentlige energiforsyning.

*Møllehuset ved Pile Mølle, gennem hvilken vandet ledtes. I forgrunden anes mølleledammen.
Fot.: Jens Henrik Jønsson 1992.*

Møllens skiftende ejerforhold – en spejling på samfundsudviklingen

Pile Mølle har haft skiftende ejere, men følger historisk udviklingen for ejerskab af møller. Før reformationen i 1536 ejedes møllerne overvejende af stormænd og kirken. Fra reformationen og frem i 1700-tallet lå ejerskabet hos kronen, adelen og hos det driftige borgerskab, men ofte blev møllerne lejet ud til fæstemøllere. I 1600-årerne indførtes mølleskat, men til gengæld var mølleretten ensbetydende med privilegier. Således repræsenterer Pile Mølle en historisk udvikling, hvor mølleren i kraft af sine privilegier har udgjort en magt i relation til landsbyen og omegnen.

Fra bondesamfund til industrisamfund

Pile Mølle udgør et af de få eksisterende anlæg og landskabselementer i Ishøj Kommune, der knytter fortid og nutid sammen. Fra 1604 (og formentlig endnu tidligere) har Pile Mølle fungeret som kornmølle indtil dens nedlæggelse i 1946. Møllen vidner om den lange tradition og økonomiske betydning, som kornmøllerne og vandkraften har udgjort langs Lille Vejleå. Pile Mølle repræsenterer i dag en samfundsudvikling fra bondesamfund til industrisamfund. Den vidner således både om gennemgribende teknologisk udvikling og om en ændring i samfundsstrukturen.

Sårbarhed og trusler

Der er under dette punkt blevet fokuseret på sårbarheder og trusler i relation til vandmøller og ikke i forhold til vindmøller, selvom Pile Mølle i en årrække fungerede som vindmølle. Kulturmiljøet må i særlig grad karakteriseres som et kulturmiljø med kulturhistorisk værdi som vandmølle.

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af møllebygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med de originale og oprindelige bygninger i kulturmiljøet Pile Mølle.
- Yderligere bebyggelse og større tekniske anlæg på steder, hvor der ikke i forvejen er bygninger, veje m.v., idet det forringer oplevelsen af kulturmiljøet og slører udsigten til og fra området.
- Yderligere dræning og afvanding af eksisterende enge og vådområder og deraf følgende sænkning af vandstanden i åerne, der sker i forbindelse med jordens udnyttelse til landbrugsdrift, er en trussel mod mølledam, -dæmninger, sluseforhold og stemmeværk.
- Nye vandboringer til brug for drikkevand, med grundvandssænkning til følge, vil i mange tilfælde få indvirkning på vandstanden i de nærliggende åløb og må derfor anses for at være en trussel.
- Yderligere trusler omfatter regulering og omlægning af de oprindelige åløb, fjernelse af naturlige og anlagte spærringer.
- Vandmyndighedernes mulighed for at ændre eller nedlægge de kulturhistoriske spærringer – stemmeværker, styrt, møller, engvandingsanlæg og lignende anlæg, som udgør den del af helheden, hvori det oprindelige »vandmøllelandskab« indgår. Det går under navnet »naturgenopretning« og »sikring af biodiversitet«, men betyder ødelæggelse af områdets kulturhistoriske værdi som ådals- og møllemiljø.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn, sten- og jorddiger med bevoksning.

Virkemidler og tiltag

Renovering af vandmøllen og hovedbygning, så de ikke yderligere forfalder og derved bliver ødelagt. En genetablering af en lille mølledam og genudgravning af møllerenden gennem bygningen, så der atter kan ledes vand igennem, bør overvejes for at tilføre kulturmiljøet en betydelig "autentisk" oplevelsesværdi og anskueliggørelse af de kulturhistoriske værdier i området.

Beskæring og pleje af den gamle brændselsskov og bevoksning langs åen vil kunne højne den æstetiske og kulturhistoriske oplevelse af kulturmiljøet Pile Mølle.

Kulturmiljøet Pile Mølle ligger i dag klemmt inde mellem industriområder og motorvej. Indtrykket af bl.a. Køge Bugt Motorvejen kan dæmpes ved randbeplantning eller en lav støjvold. Lignende tiltag kan muligvis være hensigtsmæssigt andre steder i kulturmiljøet.

Genplantning af vejtræer på Pilemøllevej, så der atter opnås et fint og synligt landskabs-element.

I Regionplan 2005 bør det overvejes om ikke kulturmiljøet yderligere skal udvides med hele Lille Vejleå, da åen er en så central del af helhedsstrukturen og den kulturhistoriske værdi, som Pile Mølle kulturmiljø repræsenterer. Af Regionplan 2005 fremgår det, at Lille Vejleå i sin helhed fortsat ikke er udpeget. Kun den del af Lille Vejleå, som berører kulturmiljøet - herregårdslandskabet og Torslunde landsby - samt Pile Mølle kulturmiljø, er udpeget.

Pile Mølle er i dag en del af Ishøj Produktionsskole og anvendes derfor fortrinsvis af folk med tilknytning til skolen. Stier og veje fører i dag til kulturmiljøet, men tiltag i forhold til at anvende området til rekreative formål kan være gavnligt for den fremtidige bevaring af kulturmiljøet.

Offentlig oplysning og samarbejde mellem borgere, kommune, region og amt kan være et virkemiddel til at fremme den lokale forståelse af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet. Når borgere aktivt anvender et kulturmiljø, er der automatisk en øget opmærksomhed på området og således et ønske om at beskytte og bevare kulturmiljøet. Det er dog stadig hensigtsmæssigt at udforme offentlig oplysning, samt at amt, region og kommune samarbejder med hinanden og borgere for at fremme den lokale forståelse og fremtidig bevaring af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet.

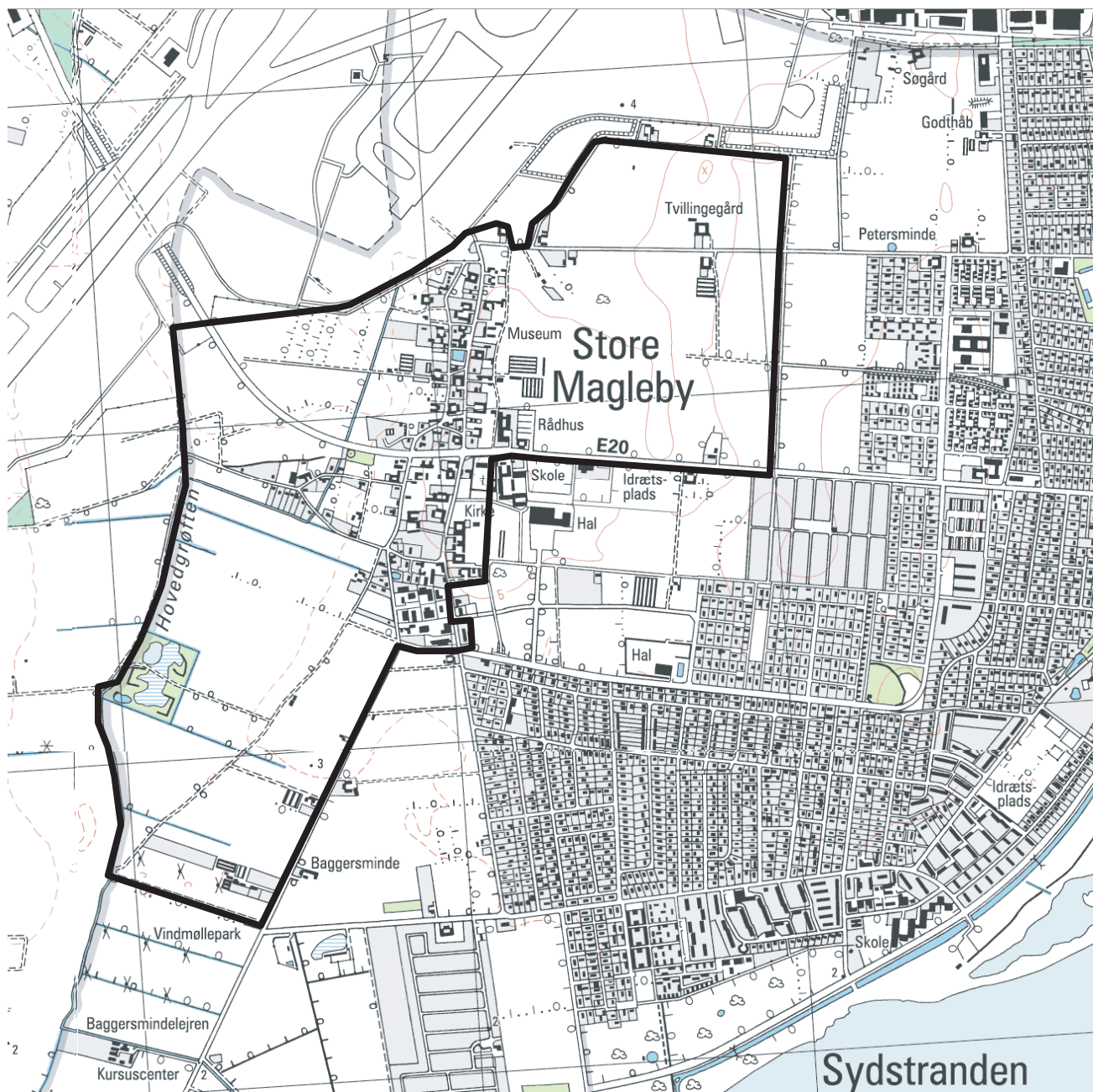
*Den snoede Pilemøllevej var tidligere kantet af adskillige stynede piletræer, hvoraf i dag kun et fåtal er tilbage. En genplantning bør igangsættes.
Fot.: Peter Sørenius, Kroppedal.*

Amager

- St. Magleby
- Saltholm

St. Magleby

St. Magleby i Dragør Kommune er udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001. Landsbyen St. Magleby repræsenterer i særdeleshed den kulturhistorie, der relaterer sig til Amagers status og funktion som »Københavns spisekammer« gennem flere århundreder. I 1521 indkaldte Christian den II (1513-23) en stor hollandsk koloni af agerdyrkere for at fremelske avlen af især grøntsager til afsætning i København. Denne befolkningsgruppe satte sig dybe spor på Amager. Det særegne og meget frugtbare landbrug på Amager opfattes i dag som kernen i Amagerlandets traditionelle kulturhistorie.

Geografisk afgrænsning

Mod nord afgrænses kulturmiljøet af Krogvej, mod øst af Slørvej til skæring mod syd af Kirkevej, hvorfra afgrænsningen følger Kirkevej mod vest til St. Magleby Kirke. En linje løber mod vest til Lundestien St. Magleby. Efter St. Magleby Kirke afgrænses kulturmiljøet mod øst af en linje mod syd til Lundestien og Møllegade. Herfra følger afgrænsningen

Fælledvej, som er en lang og lige vej, der afgrænser området mod sydøst. Hovedgrøften afgrænser mod syd, og området følger mod vest kommunegrænsen mellem Dragør og Tårnby.

Kulturhistorisk tilbageblik

De indhentede hollandske agerdyrkere fik særlige økonomiske privilegier, hvilket tilskyndede til særlig driftighed og begrundede en voldsom vækst. St. Magleby er blandt landets største landsbyer. Omkring år 1700 var der 34 gårde med omtrent 100 familier i landsbyen, hvilket indikerer at flere familier ofte delte gårdanlæggene. I 1700 var størstedelen af befolkningen stadig af hollandsk afstamning. Ved udskiftningen i 1808-09 begyndte en spredning af folk med hollandsk afstamning, der hidtil havde været koncentreret i St. Magleby – også kaldet Hollænderbyen. Antallet af gårde voksede, og i 1830 var der i landsby med opland 45 gårde, 10 huse med og 17 huse uden jord. Desuden lå der en præstegård, en plantørbolig ved den nyplantede Kongelunden, en skole og en mølle.

St. Magleby har været overordentlig betydningsfuld for Amagers kulturelle og økonomiske historie.

Kulturhistoriske værdier

Kulturmiljøet St. Magleby er det eneste udpegede kulturmiljø på Amager. Der er især tre kulturhistoriske værdier inden for kulturmiljøet, der vidner om væsentlige karakteristika ved Amagers kulturhistorie.

Landsbyen

Historisk er St. Magleby at regne blandt landets største landsbyer. En stor del af landsbyens gårde findes i dag på deres oprindelige sted. Det interne vejnet er intakt, hvilket også gælder gadekæret mellem Hovedgade og de vestgående sideveje. Disse reliktværdier vidner om landsbyens eksistens, størrelse og type, der tilsammen er med til at kvalificere den kulturhistoriske værdi, der knytter sig til St. Magleby.

Den hollandske koloni

Den hollandske befolkningsgruppe satte, bl.a. i kraft af deres særlige rettigheder og privilegier, et tydeligt præg på livet i landsbyen. Hollænderne fik lov til at beholde deres sprog og fogedsystem. Hollænderdragternes særpræg har ligeledes været med til at præge Amagerdragten, og måske allervigtigst styrede hollændernes specielle landbrugskundskaber mange års landbrugs- og gartneriudvikling i området.

Amagerbruget

Amagerbruget har en særlig fortællefunktion i forhold til Amagers traditionelle kulturhistorie. Amagerbrugets grundforudsætning var den ekspertise på grøntsagsdyrkning, som hollænderne bragte med sig. Desuden var den gode amagermuld og de store græsningsarealer for kvæg, der sammen med anvendelse af gødning - latrinen fra København og tang fra stranden - en forudsætning for denne form for dyrkning.

Amagerbruget var en kombination af landbrug og havebrug, som eksisterede et godt stykke ind i 1940'erne. Landbruget blev drevet traditionelt i den forstand, at man havde såvel kreaturer som korn- og foderafgrøder. Grøntsagsdyrkingen var frilandsdyrkning af grovere grøntsager som f.eks. gulerødder, kartofler, løg, porrer samt hvid-, rød- og grøn-kål. I mellemkrigstiden ændrede amagerbruget profil. Det traditionelle landbrug gled i

*Ænder krydser Hovedgaden ved gadekæret i St. Magleby.
Fot.: Københavns Amt.*

baggrunden til fordel for grøntsagsdyrkningen. Havebruget udviklede sig til gartneri med nye metoder og nye afgrøder som »finere« grøntsager og blomster end ved amagerbruget.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med lokal og traditionel byggeskik
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelse, da det kan ødelægge den gamle bevaringsværdige bebyggelsesstruktur.
- Ophør af landbrugsdrift.
- Ændring af gamle uregulerede vejforløb fra før og omkring udskiftningen.

St. Magleby er gennemskåret af Englandsvej, hvilket ikke bidrager til indtrykket af landsbyen som en helhed. Englandsvej fremtræder således som et forstyrrende fremmedelement.

St. Maglebys største sårbarhed (og potentielle styrke) er formentlig landsbyens nye befolkningssammensætning. Med nedgang i landbrugsdriften er det oprindelige grundlag for landsbyen forsvundet. Mange bygninger bliver anvendt til nye formål. En bevarende lokalplan forsøger at opretholde landsbykarakteren i St. Magleby. Der oprettes beboelse i gamle staldbygninger, og erhvervsvirksomheder har ligeledes indrettet sig i ældre bebyggelse.

En om end endnu større trussel mod St. Magleby er Kastrup Lufthavn. Støjgenerne begrænser mulighederne for, at St. Magleby bliver et rigtig mondænt boligområde.

Virkemidler og tiltag

St. Magleby har langt op i det 20. århundrede fungeret som landsby, men den har også været underkastet en udvikling, der har medført, at beboersammensætningen i landsbyen er ændret.

Bevidstheden om St. Magleby's helt særlige funktion i forhold til landets hovedstad er ikke bare lokal, men har gennem kunst og samlerinteresse sit udgangspunkt i 1800-tallets udefrakommende interesse for amagerbondekulturen.

Der er i St. Magleby stor bevidsthed om landsbyens kulturhistorie. Amagermuseets placering i landsbyen understøtter denne bevidsthed. Amagermuseets to gårde er fredede, og der ligger en bevarende lokalplan for landsbyen.

*St. Magleby Kirke.
Fot.: Københavns Amt.*

Kulturmiljøet Saltholm

Øen Saltholm er udpeget som et kulturmiljø i Regionplan 2001.

Geografisk afgrænsning

Saltholm ligger midt i Øresund fem km øst for Amager og er Danmarks 21. største ø.

Kulturhistorisk tilbageblik

Første gang Saltholm nævnes i de skriftlige kilder er i 1230 i Valdemar Atterdags Jordebog. Fra den tidlige middelalder findes der beretninger om kalkbrydning på Saltholm. Da hollænderne kom til Amager i 1521 fik de retten til at bruge, bebygge og beholde Saltholm. Hollænderne indførte fællesgræsning og mejeribrug på øen. I 1547 blev Saltholm imidlertid overdraget til samtlige beboere på Amager, hvorved de fastboende hollændere på øen fraflyttede.

*Græsning på Saltholm
– kreatur ved vandhul.
Fot.: Kenneth Paul-
mann, Kroppedal.*

Kalkbrydningen sættes i stå eftersom tegl vandt frem som bygningsmateriale, men saltholmkalken får igen stor betydning i 1728 efter den store brand i København. Den effektive kalkudvinding indstilledes i 1850, fordi kalkstenen da lå for lavt.

Saltholmsgræsningsarealer har været af stor betydning for amagerbønderne, og der har været mange stridigheder om rettighederne til græsningen. I 1846 udfærdiges en ny ordning, hvor græsning af kvæg fordeltes som følger: Sundbyvester 109, Sundbyøster 105, Taarnby og Ladegaardsmarken 209, Kastrup 104, Maglebylille 78, Tømmerup 85, Ullerup og Viberup 92 og Hollænderbyen 381 - i alt 1163 stk. kvæg.

Amagerbønderne ansatte en holmemand til at føre regnskab og holde opsyn med dyrene. Holmemanden boede fra 1700-tallet frem til 1970 på Holmegården, hvor han som biindtægt kunne drive gæstgiveri.

I dag er øen naturområde med rigt fugle- og dyreliv. Ejerlavets bestemmelser om færdsel og ophold på øen har sikret, at fugle- og dyrelivet hidtil har været uforstyrret. En fredning af øen blev vedtaget i 1983.

Kulturhistoriske værdier

Saltholm har på flere måder spillet en væsentlig rolle for beboerne i Københavnsområdet og især på Amager. Således kan Saltholms kulturhistoriske værdier knyttes til forskellige temaer. Kalkbrydning, græsning, gæstgiveri, militær og fuglereservat.

Kalkbrydning

Siden middelalderen har Saltholm leveret kalk til mange bygninger i Danmark. Kalkbryderiet på øen har ikke alene haft betydning for dem, der købte og brugte kalken, men også for dagliglivet på Saltholm. I 1800 boede der 28 mennesker på Saltholm, men der beskæftigedes mange flere. Kalkbrydere sejlede til og fra øen for at arbejde. I forbindelse med kalkudvindingen på Saltholm blev Kastrup havn anlagt, så man kunne fragte kalken på større både.

Holmegården

Gæstgiveri og græsningsopsyn lå under holmemanden. Han skulle føre regnskab og holde opsyn med dyrene på øen, og som biindtægt kunne han drive gæstgiveri. Gæstgiveriet vidner om en side af det sociale liv, måske oveni købet fritidsliv, der har eksisteret

på Saltholm. Den nuværende Holmegård blev anlagt på vestsiden af øen et par måneder efter, at den gamle Holmegård nedbrændte i 1856.

Græsning

Saltholm har siden middelalderen været græsningsområde for kreaturer først og fremmest fra Amager men også fra Sjælland. Da den hollandske koloni kom til Amager, var græsningsretten på Saltholm blandt deres særrettigheder. Først 20 år senere kom denne ret til også at gælde for de danske amagerbønder. I forhold til landbruget på Amager har det været betydningsfuldt, at bønderne kunne lade sine kreaturer græsse på Saltholm. Disse gode græsningsmuligheder har været medvirkende til amagerbrugets rige og givtige landbrug.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med lokal og traditionel byggeskik.
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelse, da det kan ødelægge øens øde udseende.
- Ophør af græsningsaktivitet, da dette ville ødelægge kulturmiljøets karakteristiske lave bevoksning.
- Ændring af gamle uregulerede vejforløb.
- Alle former for ændringer eller beplantning der ødelægger de eksisterende strukturer og karakteristisk vegetation.

Virkemidler og trusler

Øen er center for forskellige natur- og interesseorganisationer og anvendes til rekreati-
ons- og fritidsformål.

Offentlig oplysning og samarbejde mellem borgere, kommune, region og amt kan være et virkemiddel og tiltag til at fremme den lokale forståelse af de kulturhistoriske værdier i kulturmiljøet. Saltholm er i dag kendt for sit rige plante- og fugleliv samt lidt dyreliv. Det er derfor nødvendigt at være opmærksom på beskyttelsen af især fugle- og plantelivet på Saltholm.

Saltholm blev fredet i 1983.

Holmegård på
Saltholm
Fot.: Københavns Amt.

Nedklassificering af kulturmiljø-udpegning Regionsplan 2001

Kulturmiljøet Tranegilde

- Kan Tranegilde fortsat betegnes som et kulturmiljø?

Området omkring Tranegilde landsby er udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001. Tranegilde er én ud af tre landsbyer, som ligger i Ishøj Kommune. Tranegilde har i løbet af de sidste 15 år gennemgået meget voldsomme ændringer, som har medført, at landsbyens anlægsstruktur langsomt er blevet ødelagt. Der må derfor rejses tvivl om Tranegilde fortsat kan betegnes som et kulturmiljø.

Af Regionplan 2005 fremgår det, at Tranegilde ikke længere er udpeget som et kulturmiljø og er blevet nedklassificeret.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøet Tranegilde afgrænses mod nord af Vallensbæk sø og Holbækmotorvejen (Vallensbækgrenen); mod øst afgrænses kulturmiljøet af Vallensbæk landsby og mod syd af Køge Bugt Motorvejen og Ishøj Stationsvej. Kulturmiljøet afgrænses mod vest af motorringvej 4. Selvom kulturmiljøet Tranegilde ligger mellem motorveje og andre veje belastet med tung trafik, er landsbyen dog omgivet af åbent land: marker, Vallensbæk Mose, Store Vejleå og er desuden placeret i en af fingerplanens (1947) grønne kiler. Mod øst afgrænses landsbyen naturligt af Store Vejleå og Vallensbæk Mose.

Kulturhistorisk tilbageblik

Tranegilde landsby nævnes første gang i skriftlige kilder i 1398. Selvom byen i dag ikke har en kirke viser arkæologiske udgravninger og stednavne som Kirkegård Bakke, at den muligvis har været kirkeby. Tranegilde har været udskiftet i to omgange; første gang i 1789 og dernæst i 1801.

Tranegildes kulturhistorisk måske mest udtryksfulde hus lå indtil 1995 på Tranegilde Bygade 11. Det var stuehuset til en oprindelig dobbeltgård, som adskiltes ved udflytning i begyndelsen af 1800-årene.

Fot.: Peter Sørenius 1993, Kroppedal.

Kulturhistoriske værdier

Landsbyens gårde lå oprindeligt i en åben ring beliggende en del højere end bygaden, der snor sig gennem landsbyen. Store tofter lå mellem gårdene og bygaden. Gårdenes beliggenhed, volumen og tæthed har indtil de sidste tiår været meget markant. Landsbyen blev stjerneudskiftet, hvilket betød at mange af gårdene blev liggende i landsbyen. I dag repræsenterer Tranegilde kulturmiljø et landbrugssamfund i forandring. Her er gårde med hestehold og stalde, men der ligger også gårde og stuehuse med tilknytning til andre erhverv.

Kan Tranegilde fortsat betegnes som et kulturmiljø?

Mange af de kvaliteter, der har kendetegnet Tranegilde, er langsomt forsvundet. Det mest bemærkelsesværdige er nedrivningen af store dele af den oprindelige/ "autentiske" bygningsmasse, der er blevet erstattet med nyt og væsentligt anderledes byggeri. Det har resulteret i, at helheden og strukturen i Tranegilde kulturmiljø er blevet brudt op og blevet tilføjet mange fremmedelementer. På trods af at landsbyen kan repræsentere et landbrugssamfund i forandring, er spørgsmålet, om ikke der er sket så mange forandringer, at Tranegilde ikke længere kan betragtes som et kulturmiljø med kulturhistorisk værdi?

I begyndelsen af 1990'erne blev den sidste halvdel af en tvillinggård nedrevet, og sommeren 1998 blev Vestergård og Toftegård nedrevet. De udgjorde da to af de tre gårde på nordsiden af bygaden. Blot få år senere forsvandt endnu en gård for at give plads til parcelhusbyggeri. I 1836, var der 14 gårde, otte huse med jord og syv uden, hertil kom skolen. I december 2003 lå der i Tranegilde landsby blot fire gårde tilbage. Nedrivningerne er sket til »fordel« for ny boligbyggeri. Nedrivningen af gårde har haft katastrofale følger for oplevelsen af landsbyens helhedsstruktur. De nye boligbebyggelser, som landsbyen er blevet tilføjet med, harmonerer ikke med den oprindelige landsby. Et eksempel på, at landsbystrukturen er blevet brudt, findes allerede i begyndelsen af Tranegilde Bygade, når man kommer fra Brentevej. Her lå tidligere de to gårde Vestergård og Toftegård. I dag er de fjernet, og i stedet er der blevet bygget to nye boligbyggerier, dog med nogenlunde samme volumen. Tidligere var der adgang til gårdene fra bygaden, hvilket har været en del af landsbyens oprindelige struktur. Det forhold er forsvundet ved den nye bebyggelse, som man når adgang til ad anden vej end bygaden.

*På Tranegilde Bygade har bl.a. denne bygning indtaget pladsen fra den ovenfor nævnte gård.
Fot.: Peter Sørenius december 2000, Kroppedal.*

Det kan samlet konkluderes, at Tranegilde landsby har gennemgået katastrofale ændringer og har mistet mange af de traditionelle kulturhistoriske værdier og kvaliteter. Det er med ovenstående betragtninger, at det må overvejes, om Tranegilde landsby i Regionplan 2005 igen skal udpeges som kulturmiljø?

Af Regionplan 2005 fremgår det, at Tranegilde ikke længere er udpeget som kulturmiljø og er blevet nedklassificeret.

I bagklogskabens lys kunne det have været interessant, hvis HUR havde valgt at bevare Tranegilde som kulturmiljø. Dette ville samtidig tilføre et nyt aspekt til begrebet kulturmiljø. Ved at have opretholdt Tranegilde som kulturmiljø kunne det have repræsenteret en væsentlig kulturhistoriske erfaring om de beslutninger kommuner, region, amt og herunder forvaltere, planlæggere samt kulturhistorikere tager. Beslutninger der har konsekvens for oplevelsen af et område. På den måde ville kulturmiljøet kunne lære os noget om vores egen praksis og forhåbentlig påvirke fremtidige beslutninger, så de ikke blot går i glemmebogen.

Råd og vejledning

Tranegilde er et eksempel på, hvad der sker, hvis ikke amt, region, kommuner og borgere er opmærksomme på og aktivt forholder sig til de sårbarheder og trusler samt virkemidler og tiltag de enkelte kulturmiljøer udsættes for. Neden for er oplistet i punktform råd og vejledning, som er essentielle, når kulturmiljøerne - vor fælles kulturhistorie - skal bevares og beskyttes.

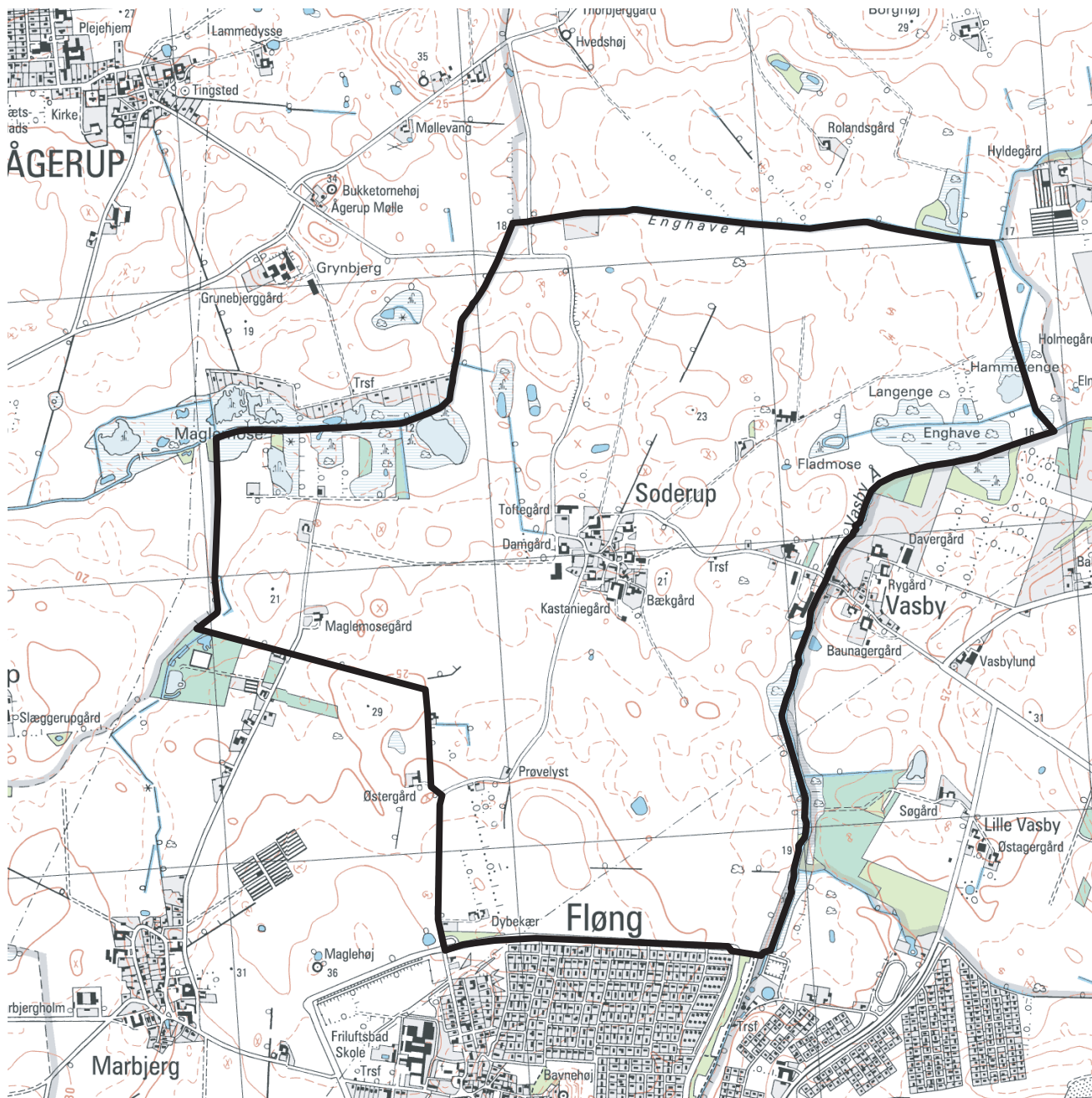
- At være opmærksomme på, hvordan helheden og strukturen i kulturmiljøet kan beskyttes og bevares, så det ikke mister sine kulturhistoriske værdier.
- At restaurere/ renovere gårde og bygninger i stedet for at rive ned og bygge nyt. Derved bevares landsbystrukturens harmoni og udtryk.
- At der ved vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger tænkes på stil- og materialevalg, der harmonerer med lokale, oprindelige og traditionelle bygninger i kulturmiljøet.
- At inddrage samspillet mellem menneske og bygning i planlægningen, så disse forhold harmonerer.
- At gå aktivt ind i at bevare de oprindelige agre, overdrev, enge mv. Den oprindelige markstruktur trues i dag af den industrielle landbrugsdrift, hvor sammenlægning af flere landbrug ikke er usædvanlig.
- At gå aktivt ind i at bevare skellet mellem landsby og dens oprindelige forbindelse til det åbne land. Her tænkes specielt på de bygninger og anlæg som bygges i randområderne af landsbyen, hvilket gør det vanskeligt at afgøre, hvor byen ender, og hvor det åbne land begynder. Grænsen er karakteristisk for landsbyen og dens struktur samt giver kulturhistorisk værdi til kulturmiljøet. Det er derfor essentielt, at grænsen bevares.

Tilføjelser til kultur- miljøudpegningen Regionplan 2001

- Soderup
- Vestvolden

Kulturmiljøet Soderup

Soderup landsby ligger i Høje-Tåstrup Kommune på Københavns vestegn. Soderup er én ud af fire landsbyer, der tilsammen udgør et »landsbylandskab«. Soderup er en landsby, der stadig har aktivt landbrug, og som har bevaret store dele af den oprindelige landsbystruktur. Soderup er ikke udpeget som et kulturmiljø i Regionplan 2001.

I Regionplan 2005 er Soderup blevet udpeget som nyt kulturmiljø.

Geografisk afgrænsning

Kulturmiljøet Soderup er mod nord afgrænset af Enghave Å og mod øst af Vadsby Å. Mod Syd er kulturmiljøet afgrænset af Nørreled, der løber langs Fløngs bygrænse. Fra Nørreled starter Soderupvej, som afgrænser kulturmiljøet mod vest. Hvor Soderupvej svinger mod øst, stikker kulturmiljøafgrænsningen nordvest til en sidegren af Maglemoseå, der følges mod nord til Enghave Å.

Kulturhistorisk tilbageblik

Soderup er en gammel og velbevaret landsby. Ved Christian den Femtes (1670-99) Matrikel i 1688 lå der otte gårde i Soderup. Gårdene var fordelt omkring fortens, hvorpå landsbyens seks huse lå. Soderup udskiftedes i år 1800 og er et godt eksempel på en stjerneudskiftning. Udskiftningen tillod alle byens gårde at blive liggende i landsbyen, mens husmændene fik tildelt små jordlodder nordøst for landsbyen.

Kulturhistoriske værdier

I dag er der stadig et stort antal gårde i landsbyen Soderup og på fem af dem drives der fortsat landbrug. På landsbyens forte ligger et stort antal huse bevaret. Flere af disse er fra begyndelsen af 1700-tallet. Landsbyens intakte vejnet understreger dens oprindelige struktur både inde i byen omkring fortens og vejene ud af byen. Vejene er med til at tegne stjerneudskiftningens skel. Soderup landsby ligger i et landskab med flere små landsbyer som Fløng, Marbjerg og Vadsby. Placeringen i landskabet underbygger den oprindelige oplevelse af landsbyen.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af bygninger samt til- og ombygninger, der ikke i stil og materialevalg harmonerer med lokal, traditionel og oprindelig byggeskik.
- Manglende pleje eller sløjfning af skel og stier, der aftegner stjerneudskiftningens struktur.
- Byggeri og anlæg uden for eksisterende bebyggelse, da det kan ødelægge den gamle bevaringsværdige bebyggelsesstruktur og hindre udsynet over de åbne markarealer.
- Skovrejsning på eller tilgroning af mark- og engarealer, hvor det hindrer udsynet over det karakteristiske åbne kulturlandskab.
- Fjernelse af karakteristisk beplantning eller manglende pleje af hegn og skovgærder, idet de tegner ejerlaugets grænser.
- Ophør af landbrugsdrift.
- Ændring af gamle uregulerede vejforløb fra før og omkring udskiftningen.
- Større terrænændringer, som kan ændre den svagt bølgede landskabsstruktur og hindre udsigten.
- Rejsning af store vindmøller i umiddelbar nærhed af udstykningens markarealer.
- Sammenlægning af jordlodder, da disse næsten er eneste tegn på udstykningens struktur.

Det moderne landbrugs strukturudvikling medfører ofte affolkning af landområderne og et brat fald i antallet af aktive gårdbrug, hvilket er en trussel mod landsbyer som f.eks. Soderup.

Virkemidler og tiltag

Et virkemiddel mod affolkningen af landområderne kan være at involvere befolkningen i kulturmiljøets anvendelsesmuligheder. Oplysning om kulturmiljøets kulturhistoriske værdier kan muligvis have en tiltrækkende effekt på potentielle beboere. Det fremgår bl.a. af rapporten: »Kulturarv en værdifuld ressource for kommunernes udvikling« fra 2005 udarbejdet af Kulturarvsstyrelsen, at borgere mener, det er vigtigt at bevare og udvikle kulturarven. Borgere lægger vægt på de kulturhistoriske værdier, hvor de bor eller ved flytning til en ny kommune. Derfor opfordrer Kulturarvsstyrelsen til, at kommunerne i

*Den gamle og landskabeligt smukt beliggende Soderupvej fører fra Fløng gennem landsbyen Soderup til landsbyen Ågerup i Roskilde Amt.
Fot.: Københavns Amt.*

højere grad tager kulturarven i betragtning, når de i fremtiden planlægger kommunens fysiske forhold.

(http://www.kuas.dk/kulturarv/kulturarv_kommuner/index.jsp).

En bevarende lokalplan for landsbyen kunne sikre, at man i fremtiden renoverer og bygger i en stil, der harmonerer med den lokale og traditionelle byggeskik.

En udpegning af Soderup landsby som kulturmiljø i Regionplan 2005 vil være hensigtsmæssig. En sådan udpegning kan være med til at sikre bevaring af landsbyens kvaliteter. En udvidelse af kulturmiljøet til også at omfatte Soderups nabolandsbyer vil forstærke oplevelsen af »landsbylandskabet«.

Af Regionplan 2005 fremgår det at Soderup landsby er udpeget som nyt kulturmiljø.

Kulturmiljøet Vestvolden

Vestvolden er en del af Københavns Nyere Befæstning og løber gennem kommunerne Hvidovre, Brøndby og Rødovre. Vestvolden er et gigantisk fæstningsanlæg og er Danmarks største, fredede fortidsminde. I sin fulde udstrækning er fæstningsanlægget et af Danmarkshistoriens største anlægsarbejder. Vestvolden er et forsvarsanlæg og vidner således om Danmarks forsvarshistorie. Anlægget er i forhold til tilsvarende anlæg ved andre europæiske storbyer usædvanligt flot bevaret.

Vestvolden er ikke udpeget som kulturmiljø i Regionplan 2001.

I Regionplan 2005 er Vestvolden blevet udpeget som nyt kulturmiljø.

Geografisk afgrænsning

Vestvolden strækker sig fra Køge Bugt ved Avedøre som en cirkelbue vest om Husum til Ueterslev Mose.

Kulturhistorisk tilbageblik

Siden byen opstod i 1100-tallet har København haft fem forskellige befæstninger, og af disse er de to nyeste velbevarede. Vestvolden er en del af Københavns nyere sø- og landbefæstning, der for størstedelen blev opført i perioderne 1858-68 , 1886-94 og 1910-18. »Betonfæstningen«, som det nye forsvarsanlæg kaldtes, bestod af seks søforter, fire kystforter, et søbatteri og seks kystbatterier samt seks landforter, ni landbatterier, tre oversvømmelsesområder og to sammenhængende enceinter, der i daglig tale under ét kaldes »Vestvolden«.

Det store anlæg nåede sin største udbredelse under Den Første Verdenskrig, hvor befæstningen blev forstærket. Under denne krigstid lukkedes store dele af Købehavn og omegn lukket inde af pigtråd. Det er den eneste gang i befæstningens mere end 100-årige levetid, at befolkningen mærkede noget særligt til den, bortset fra anlægsperioden 1888-92.

Vestvolden blev opført 1888-92 som en 14 km lang forsvarsring bestående af en sammenhængende kæde af 23 batterier, hvis kanoner skulle holde fjenden uden for skudafstand af København.

*Københavns nyere
Befæstning – Vestvol-
den, Motorring 3 og
overføring af Roskil-
devej.
Fot.: Ole Malling.*

Efter Vestvoldens nedlæggelse som fæstningsanlæg i 1920 blev volden anvendt af forsvaret som øvelsesareal og depotområde, men i 1963 blev forsvarets aktiviteter på voldarealet indskrænket, og størstedelen af Vestvolden overgik til at blive et offentligt rekreativt område.

Kulturhistoriske værdier

Vestvolden vidner åbenlyst om Københavns og Danmarks forsvarshistorie. Voldens placering i landskabet har desuden haft betydning for dagliglivet i København og omegn.

Forsvarshistorie

Vestvoldens historie knytter sig til nationalstatens historie, idet befæstningen skulle beskytte byen, der fra at være en overfarts- og fiskerby udviklede sig til landets hoved- og residensstad, med hovedflådehavn samt landets vigtigste handelshavn. Vestvolden repræsenterer en kulturhistorie på et statsligt niveau om forsvaret af Danmarks suverænitæt som kongemagt og siden som nationalstat. Vestvolden er som et levn fra fortiden et vidne om Københavns og Danmarks forsvarshistorie og et eksempel på et militært kulturlandskab i Vestegnen.

Vestvolden i kulturlandskabet

Gennem næsten 900 år har befæstninger sat sit præg på byens og omegnens udvikling.

I kommunerne Hvidovre, Brøndby og Rødovre er landskabet og bybilledet præget af det gamle militære anlæg. Vestenceinten med volde og grave, fredskrudtmagasin, bastionære anlæg, m.m. løber igennem kommunerne, og Vestvolden fungerer i dag flere steder som et grønt og rekreativt område.

Sårbarheder og trusler

- Nedrivning eller manglende vedligeholdelse af de bevarede anlæg.
- Bebyggelse, beplantning eller tilgroning, der mindsker eller slører Vestvoldens synlighed i landskabet.
- Alle former for ændringer eller fjernelse af karakteristisk beplantning, der ødelægger de eksisterende strukturer.

Virkemidler og tiltag

Hele befæstningsanlægget er fredet, så det også fremover vil kunne opleves som historisk monument og rekreativt naturområde.

For at øge forståelsen og oplevelsen af Københavns Befæstning er der blevet udarbejdet guide- og vandretursfoldere til befæstningen samt opstillet informationsskilte på anlægget. Flere kommuner ønsker at formidle anlæggets kultur- og naturhistoriske værdier til borgerne i håbet om at fremme borgernes forståelse af området som kulturhistorisk særdeles interessant og som rekreativt naturområde.

En udpegning af Vestvolden som kulturmiljø i Regionplan 2005 vil være hensigtsmæssig. En sådan udpegning vil være med til at sikre bevaringen af fæstningsanlægget.

Af Regionplan 2005 fremgår det at Vestvolden er udpeget som nyt kulturmiljø.

Sammenfatning og perspektivering

Nærværende rapport har ovenfor redegjort for de 13 kulturmiljøer, der er udpeget i Regionplan 2001 samt foreslået to kulturmiljøer, der supplerer udpegningen i Regionplan 2001. I det følgende vil der kort sammenfattes og dernæst præsenteres nogle overvejelser over kulturmiljøbegrebet og dets fremtid.

Sammenfatning af de udpegede kulturmiljøer fra Regionplan 2001

Rapporten indeholder en redegørelse for *de kulturhistoriske værdier, sårbarheder og trusler* samt *virkemidler og tiltag* i de 13 kulturmiljøer, der er udpeget i Regionplan 2001. Formålet med rapporten har været, at amt, region, kommuner, planlæggere, forvaltere, kulturhistoriske institutioner og borgere bliver opmærksomme på og aktivt beskytter kulturmiljøerne - vores fælles kulturhistorie.

De kulturmiljøer, der blev udpeget i Regionplan 2001 afspejler et antal kulturhistoriske værdier. Kulturmiljøerne indeholder en række levn fra fortiden, der i samspil med hinanden former et helhedsbillede. Således repræsenterer et kulturmiljø med dets kulturhistoriske levn tilsammen mere end et enkeltstående element i kulturlandskabet. På den måde får kulturmiljøerne også en uvurderlig kulturhistorisk fortælle værdi, idet kulturmiljøerne repræsenterer historiske, sociale og økonomiske forhold i den danske samfundsudvikling.

Samlet repræsenterer de kulturmiljøer, som er udpeget i Regionplan 2001, væsentlige eksempler på store dele af Danmarks samfundsudvikling og vidner således om den fælles kulturarv. Kulturmiljøerne vidner om livet for enevælden, adelen, borgerskabet og dagliglivet for bonden i landsbyen. Områderne repræsenterer en udvikling fra bondesamfund til industrisamfund og om forskellige sociale dagligliv i tid og rum. De vidner om kampene for overlevelse og eksistens, som alle har været med til at skabe den fælles kulturhistorie, som samfundet i dag skal bygge videre på.

Kulturmiljøernes kulturhistorie gør dem uvurderlige, fordi den kulturhistoriske viden aktivt kan anvendes i hverdagen. Det er derfor vigtigt at være opmærksomme på og aktivt behandle de sårbarheder og trusler, som kulturmiljøerne udsættes for. Det er samtidigt vigtigt løbende at overveje og aktivt handle, så kulturmiljøerne kan bibeholde deres kulturhistoriske værdier.

Det vil desuden være hensigtsmæssigt, at HUR i sin revidering af Regionplan 2001 undersøger og arbejder videre med allerede udpegede miljøer og muligvis udpeger x-antal flere kulturmiljøer. Rapporten har således foreslået, at landsbyen Soderup og Vestvolden udpeges som kulturmiljøer i Regionplan 2005.

I diskussionen af kulturmiljøbegrebet er der to væsentlige forhold, nemlig »Ændringer i kulturlandskabet« og »Repræsentativitet i udpegningen af kulturmiljøerne«. Disse vil nedenfor blive uddybet og diskuteret.

Ændringer i kulturlandskabet

Det første forhold har at gøre med ændringer i kulturlandskabet, som er en naturlig konsekvens af den måde, vi lever i og gør brug af landskabet på. Man bør således løbende vurdere, om kulturmiljøernes geografiske afgrænsning bør udvides eller indskrænkes.

Et eksempel kunne være kulturmiljøet Smørumovre, hvor inddragelse af nabolandsbyen Hove ville give en ekstra dimension til kulturmiljøet, idet de to landsbyer afspejler landsbyernes interaktion og indbyrdes afhængighedsforhold. Desuden er vejstrækningen Nonnemosen mellem Smørumovre og Hove ikke blot et levn fra en gammel vejstrækning,

men også en utrolig oplevelsesrig vejstrækning, der følger landskabets terræn. Her kan man virkelig opleve kultur og natur i skøn forening.

Af Regionplan 2005 fremgår det, at Hove og Nonnemosen ikke er blevet medregnet som dele af kulturmiljøet.

Det bør i fremtiden overvejes, om et kulturmiljø fortsat skal opretholde sin »status« som et kulturmiljø. Ændringer i området kan medføre, at det ikke længere kan vurderes som et kulturmiljø. Struktur og helhed kan være blevet brudt af fremmedelementer, og/eller kulturmiljøet kan på forskellig vis have mistet sit bevaringsværdige udtryk og oprindelige værdier. Der er i rapporten blevet peget på kulturmiljøet Tranegilde som et eksempel på et sådant forhold. I løbet af de seneste år har Tranegilde gennemgået gennemgribende ændringer, hvilket har medført, at landsbyens struktur og fortælleverdi har lidt skade.

Dog kunne der også argumenteres for det modsatte: At Tranegilde netop bør bevares som kulturmiljø, da det i dag fremstår som et kulturmiljø, der vidner om, de konsekvenser det har, når amt, region og kommuner ikke har kunnet tage vare på de kulturhistoriske værdier i et område. Således ligger der i kulturmiljøet Tranegilde en vigtig erfaring, alle kan lære af.

Af Regionplan 2005 fremgår det, at kulturmiljøet Tranegilde er blevet nedklassificeret. Tranegilde har således ikke længere status som kulturmiljø.

Repræsentativitet i udpegningen af kulturmiljøer

Det er vigtigt, at være kritisk overfor kulturmiljøbegrebets indhold og de udpegninger, som allerede er foretaget. I den forbindelse er det desuden væsentligt at stille spørgsmålstegn ved, hvad de udpegede kulturmiljøer repræsenterer? Repræsentativitet er det andet af de to centrale forhold, man bør forholde sig til i kulturmiljødebatten.

Kulturmiljøerne i Københavns Amt repræsenterer tilsammen et traditionelt billede af Danmarks samfundsudvikling fra bondesamfund til industrisamfund. Kulturhistorien om eliten, enevælden, adelen og borgerskabet er velrepræsenteret. Der savnes dog, at kulturmiljøerne i højere grad afspejler historien om bondestandens dagligliv i landsbyerne. Det kunne være fortællingen om landsbylivet som fæstebonde og senere som selvejer.

I den forbindelse har rapporten peget på landsbyen Soderup på vestegnen som et kulturmiljø, der repræsenterer bondestandens kulturhistorie og dagligliv i landsbyerne. Soderup landsby er ovenfor blevet beskrevet som et kulturmiljø. I Regionplan 2005 ønskes Soderup samt nabolandsbyen Vadsby udpeget som kulturmiljø. Af Regionplan 2005 fremgår det, at Soderup landsby er udpeget som kulturmiljø, mens Vadsby ikke er udpeget som kulturmiljø.

Kulturmiljøudpegningen i Københavns Amt rummer desuden kulturhistorien om det militære forsvar og opretholdelse af landet som suveræn stat. Fæstningskanalen og oversvømmelsesområdet i Ermelunden er dele af Københavns Befæstning, og de er udpeget som kulturmiljøer. Det foreslås, at også Vestvolden udpeges som kulturmiljø. Vestvolden er en storslået, unik og velbevaret befæstningskonstruktion, der sætter et karakteristisk præg på hele det københavnske kulturlandskab. Den har haft en central betydning for det omgivende landskab og de mennesker, der har beboet det. Vestvolden er derfor også blevet beskrevet som et kulturmiljø. Af Regionplan 2005 fremgår det, at Vestvolden er udpeget som kulturmiljø.

Det er vigtigt, at kulturmiljøerne repræsenterer en bred og alsidig kulturhistorie om det Danmark, som er blevet skabt gennem tiden. Ser vi på de kulturmiljøer, som er udpeget

i Regionplan 2001, repræsenterer de mere klassiske og traditionelle eksempler på Danmarks samfundsudvikling, men der er også andre væsentlige forhold, som har været med til at påvirke samfundsudviklingen. Det er derfor vigtigt, at HUR i den kommende Regionplan for 2005 og i fremtiden muligvis tænker lidt mere utraditionelt. Listen nedenfor er en række forslag til mere utraditionelle kulturmiljøemner:

- Kolonihaveforening
- Industriområde i det åbne landskab
- Udpegning af en grøn kile mellem »byfingrene«
- Parcelhusområde
- Sportsanlæg

Ovenstående er, som nævnt, forslag til det videre arbejde med kulturmiljøerne og begrebet kulturmiljø.

Kulturmiljøbegrebet i fremtiden?

Begrebet kulturmiljø er stadig til diskussion, og det er vigtigt, at amt, region og kommuner, herunder kulturforskere, forvaltere, planlæggere og borgere forholder sig kritisk til begrebet. Siden kulturmiljøbegrebet blev italesat i 1994 er der sket meget. Kulturmiljøbegrebet spiller dog stadig en rolle, når det kommer til planlægning af infrastruktur, bolig-, erhvervs- og rekreative områder i Hovedstadsregionen. I Regionplan 2005 har HUR således i tråd med Regionplan 2001 udpeget kulturmiljøer. Kulturmiljøbegrebet har dog siden sin dannelse haft svære eksistensvilkår. To centrale forhold gør sig gældende her. For det første ligger der implicit i kulturmiljøbegrebet en relativismeproblematik. For det andet så vinder begrebet i dag ikke samme politiske gehør, som det gjorde i slutningen af 1990'erne. Dette kan bl.a. ses ved, at Kulturarvsstyrelsen senest har udgivet Kulturarvsatlas og ikke som tidligere Kulturmiljøatlas. Både begrebet kulturmiljø og begrebet kulturarv kan ses som instrumenter i arbejdet for bevaring af kulturhistoriske interesseområder. Kulturmiljøbegrebet er dog karakteriseret ved, at det lægger vægt på samspillet mellem flere kulturhistoriske elementer, der tilsammen udtrykker et helhedsbillede. Det er samtidig helhedsperspektivet, der gør det svært at arbejde med begrebet i praksis.

Først og fremmest er det afgørende vigtigt at problematisere begreberne og forsøge at begribe, hvordan de kan og skal forstås, så de også praktisk kan anvendes i fremtiden. I sidste ende handler det om, at valgene har konsekvens for den kulturarv, der bliver bevaret for eftertiden, og dermed for hvordan vores efterkommere kan begribe og opleve fortiden.

Kulturmiljøerne er kulturhistorie som kommuner, region og stat, herunder forvaltere, planlæggere, kulturhistorikere og borgere kan lære at udnytte, når der skal træffes beslutninger. Kulturmiljøerne er så at sige de erfaringer, vi har gjort os, og som vi aktivt kan lære af og i fremtiden kan gøre brug af i kulturlandskabet.

Litteraturliste

- Carlberg, Nicolai og Søren Møller Christensen 2003: *Kulturmiljø – mellem forskning og politisk praksis*, Bjarne Stoklund, Thomas Højrup og Signe Mellemgaard (red.), København, Museum Tusculanums Forlag, ISBN 87-7289-871-2
- Christensen, Peter Thorning 1996: *Guide til Københavns Befæstning 900 års befæstningshistorie*, Peter Thorning Christensen (red.), B. Thorgils a/s, ISBN 87-7279-029-6
- Dit Kulturmiljø – tag vare på kulturmiljøet i Roskilde Amt 1998:
- Etting, Vivian 1997: *Kulturhistorien i planlægningen - De kulturhistoriske interesser i landskabet – Miljø- og Energiministeriet – Skov- og Naturstyrelsen 1997*, Vivian Etting (red.), København, Bonde's & Dyva Grafisk a/s, ISBN 87-7279-050-4
- Handberg, Jesper 1999: Pilotprojekt – Øst. Roskilde Amt 2. Fase. Afgrænsning og prioritering af kulturmiljøer, Jesper Handberg (red.), Vester Kopi A/S, ISBN 87-7279-155-1
- Hvidberg Ena og Hannelene Toft Jensen 1986: *Vestegnen – fra gartneri til forstad*, Københavns Amtscentral, ISBN 87-982168-1-3
- Hvidberg Ena og Hannelene Toft Jensen 1987: *Nordvestegnen fra bondeland til bylandskab*, Københavns Amtscentral, ISBN 87-982168-2-1
- Jensen, Hannelene Toft 1993: *Udsigt til Amager – udviklingen i Tårnby og Dragør kommuner i dette århundrede*, Hannelene Toft Jensen, Ena Hvidberg og Janne Laursen, Herning, Poul Kristensen Grafisk Virksomhed a/s, ISBN 87-98216-84-8
- Jensen, Lis og Anja Olsen 1997: *Inspiration til det fremtidige arbejde med kulturmiljøer i planlægningen*, Lis Jensen (red.), Fihl-Jensen Grafisk Produktion A/S ISBN 87-7279-398-8
- Jensen, Lis 2001: *Kulturhistorien i planlægningen, Inspiration til det fremtidige arbejde med kulturmiljøer i planlægningen*, Lise Jensen (red.), Fihl-Jensen Grafisk Produktion A/S ISBN 87-7279-398-3
- Jønsson, Jens Henrik 1995: *Pile Mølle – Grønt bindeled til fortiden*,
- Jønsson, Jens Henrik : *Edelgave området – næsten 4000 års historie*, Anton M. Jensen, ISBN 87-89669-85-0
- Kantner, Niels 1990: *Thorsbro Vandværk – en historisk beretning*,
- Rasmussen, Gert Haugaard 2002: *Historier i landskabet*, Gert Haugaard Rasmussen, Annette Hoff og Jacob B. Jensen (red.), Schweitcer Larsen & Knudsen, ISBN 87-7750-700-2
- Regionplan 2001 for Københavns Amt, Vester Kopi, ISBN 87-90269-86-1
- Schou, Annette 1997: *Kulturhistorisk inddeling af landskabet*, Annette Schou (red.), Stougaard Jensen/Scantryk A/S, ISBN 87-72-79-090-3
- Schou, Annette 1998: *Pilotprojekt – Vest, Ribe Amt, 1. Fase, Kortlægning af kulturmiljøer*, Annette Schou, Ingrid Stoumann og Mette Slyngborg (red.), Kailow Tryk, ISBN 87-7279-149-7
- Schou, Annette 1999: *Pilotprojekt – Øst. Roskilde Amt, 1. Fase. Kortlægning af kulturmiljøer*, Annette Schou og Jesper Handberg (red.), Kailow Tryk, ISBN 87-7279-160-8
- Schou, Annette 1999: *Kulturhistorien i planlægningen - Udpegning af værdifulde kulturmiljøer i regionplanlægningen*, Annette Schou (red.), Kailow Tryk, ISBN 87-7279-171-3
- Skjøt-Pedersen, Lise 1994: *Lundtofte – Landsbyens gamle huse – Københavnsbønder og fabriksarbejdere 1777-1940*, Ringkøbing, A. Rasmussens Bogtrykkeri ISBN 87-87298-26-0
- Sørenius, Peter mfl. 1999: *Københavns Amt - Kulturhistorisk oversigt – Nyere tid 1536 – 1997*, Peter Sørenius (red.), København, ProGrafica, ISBN 87-89669-82-7

Thielsen, Kirsten Skov 2003: *Roskilde Amt . Kulturmiljøer – Introduktion til kulturmiljøer i Roskilde Amt, Bind 1*, Kirsten Skov Thielsen, Lis Jensen og Vibeke Nellemann (red.), Graulund og Jørgensen A/S, ISBN 87-7800-407-1

Thielsen, Kirsten Skov 2003: *Roskilde Amt . Kulturmiljøer –særligt bevaringsværdige kulturmiljøet i Roskilde Amt bind 2*, Kirsten Skov Thielsen, Lis Jensen og Vibeke Nellemann (red.), Graulund og Jørgensen A/S, ISBN 87-7800-407-1

Ting & Wainø 2001: *Kirkeomgivelser i Københavns Amt*,

Tønsberg, Jeppe 1984: *Industrialiseringen af Lyngby – træk af byens udvikling 1840-1916*, Ringkøbing, A. Rasmussens Bogtrykkeri, ISBN 87-87298-12-0

Tønsberg, Jeppe 1998: *Langs Mølleåen*, Jeppe Tønsberg (red.), Ringkøbing, A. Rasmussens Bogtrykkeri, ISBN 87-87298-29-5

Websider

<http://www.kaningaarden.dk>

<http://www.Itk.dk>

<http://www.saltholmsejerlauget.dk>

<http://regionplan.hur.dk/>

<http://www.kuas.dk>

http://www.kuas.dk/kulturarv/kulturarv_kommuner/index.jsp

<http://www.vejdirektoratet.dk>

